

مه جدی

ملک الکلام "کور دستانی"

له دوو لا، زولفی لاولوه، له سه روی قامت ئالاه
خه م و پیچی هه موو داوه، چ له م لاهه چ له و لاهه
موژهی وه ک نیشی په یکانه، هه همیشه کاری پینکانه
دلی هه رخویش و بیگانه، به نه م په یکانه، پینکاو
له جهوری غمزه کانی تو که بیچاره کوژی و جادوو
چ خوینی بوو، چ جهرگی بوو که نه رژاوه و نه برژاوه
سه با بیئی نه گه ر بیئی له زولفت دین و دل دینی
وه لیکن که ی دل و دینی له بو عوششاقی تو ماوه؟
نه یاقووته که ده پینینی له نیوی کان به رهنگینی
له رهشکی لیوی تو خوینی دلی کانه که گرساوه

له داوی تورره یی په رچهم، دلّی ناشوفته ناکاره م	۲
که ئازادی له قه یدی غه م خودا له م داوه پیداوّه	۳
وه ره به لکه م نه جاتم دهی له مه وجی قولزمی بی په ی	۴
له (مه جدی) غافلې تاکه ی؟ که بی تو غه رقی گیتراوه	۵
● ده رویش ئالاوه یس ●	۶
	۷
ساقی پیّم بده جامی جه م ئابین	۸
موتربب بخوینه به ناله ی حه زین	۹
جانم جاناخو سوژی وه تهنه	۱۰
ئا هه نگی قادر کویری جه وشه نه	۱۱
پشتمی شکان یادی جوانیم	۱۲
مونیا ی منه سوژی هیجرانیم	۱۳
ویره ویری که ، وینه ی نه کیسا	۱۴
ده رویش ئالاوه یس بکه ره و ئه حیا	۱۵
ته سنیفی سا بلاغ هه ر وه ک «ئای شلی»	۱۶
بیژه تا بگریم به یادی له یلی	۱۷
بملاوینه وه جه رگم که بریان	۱۸
به چی بکه یین بمرین وه ک سوفی ره حمان	۱۹
ده ردم ککاری به وه تهن داروومه	۲۰
ئاره زووی سوژی «ئه ستیره جوومه»	۲۱
چل سآله دوورم له خاکی وه تهن	۲۲
غوربه ت بوو بوؤ من به (بیت الحزن)	۲۳
وه تهن چ وه تهن به هشتی دنیا	۲۴
جیی شادی و خویشی جیی سه یر و سه فا	۲۵
سه قز وه تهنم جیی نه شوونومام	۲۶
له شوومی به ختم له ویدا نه مام	۲۷
خاکی ئاوینه ی شه رابی عیشقه	۲۸
سوعری سه مهر قه ند موته ی ده همیشه	۲۹
به خاکی پاکی دلم مه فتوونه	۳۰
چه ندین مه حبووبم له ودا مه دفوونه	۳۱

(ملک الکلام) به م بونهوه که منداله کانی زانینخوازن له جینگایه کی بهر فهراواترو گه وره تر و گه وره تر بچنه فیرگه و فیرانکو بو فیربونی عیلم و زانین و شتی تازه ونوی روژ فیرین، له سالی ۱۳۳۰ ی مانگی مالی چوته تاران که خوئی دهلی:

مرا دوازده طفلند زیرک و دانا که هر یکی به مثل یوسفند و من یعقوب به سوی قاهره و لندنم ببايد شد برای تربیت کودکان، ز روی وجوب به لام به هوئی شهری جیهانی هه وهل هه له تاران مایه وه و تا اخیاری ژیانی خهریکی خویندن و نوسین و لیکو لینه وه و دهرز دان بووه. نه و شیعرانهی که له پاشی به جی ماوه له سه دهه زار بهیت و هوته زورتره به لام به داخه وه هیندکی زور که می له چاپ دراوه. دیوانی شیعره که ی پر له قسه ی زور جوان، نه ده ب، کومه لایه تی، و (ماده تاریخه کانی به دیع) ه. ناسه واری دیکه ی بریتی به له، سه فه نامه ی حه ج، و تار، په خشان و بلاووک و بابه تی جوړاو جوړ له زه مینه ی (الهیات و خواناسی) و خواپه رستی و غیرفان و په ند و نه سیحه ت و ناموزگاری یه، که شاعیریک له باره ی دیوانی نه و دا ده لی:

گنج پنهانی بود دیوان مجدی، لاجرم

تا نگردد آشکارا، کس نمی داند که چیست

نیست پیغمبر ولی از همت روح القدس

نظم و نثرش در فصاحت تالی نص جلی است

حه سه ن عه لی خان نه میرنیزامی گه روسی که خوئی فره زان و بلیمه ت و شاره زا بووه له باره ی (ملک الکلام) ناوای نویسه: «ایالت کردستان به مثل شما منشی و ادیب دانشمندی، بر ایالات دیگر شرف دارد.» خوالیخوشبو محه مه د حوسین خانی فروغی (ذکاء الملک) له جوای نامه یه کدا ناوای بو ده نوی:

آیات بینات فضل و هنر یعنی غرر درر خامه مشکین آمه حکمت اثر جنابعالی با این تن خسته، و معجزه و کرامت نمود، جواب آن چنان مکتوب به همان سیاق بدیع و اسلوب مرغوب کار حضرت فیل است، و صاحب و صابی در این پهنه میدان، مقهور و ذلیل، ما سپر انداختیم و تسلیم شدیم، از روی حقیقت نه از راه فروتنی...»

مه جدی شاعیری نیشتمان ویستی سه قزی کوردستانی.

زانا و موحه قیتی کورد مسته فا که یوان دواى لیکولینه وه و نویسنی زیاتر له ۳۰ پوره له بابته مه جدی (عبدالمجید ملک الکلام) وه (امیرالکتاب) شهرقی کوری گه وره ی مه جدی یه وه، به زمانی فارسی، نویسیه تی و ده لی: (مه جدی مه لیکولکه لام له یه کی له چه کامه کانی خویدا به زمانی کوردی نیوی ئاههنگ، دهزگا، ساز و ئاوازه کان، نیوی ئاوازه کان، وه نیوی گورانی بیژانی ئه و دهنگ و ئاوازه ی به شیعره داناوه. که به داخه وه ئه و شیعرام دهست نه که وت.

سهر چاوه: سروه ی ژماره ی ۱۴۷ پوره ی ۲۳ تا ۲۵ چاپی ره ز بهری ۱۳۷۷، نویسنی خوشکه ئامینه ی عه زیزی، میژوی مه شاهیری کورد ج ۲ نوسراوی ئوستاد بابا مهردوح شیوا، وه نوسراوه ی مسته فا که یوان له جه لدی ۶ نامواره ی دوکتور (محمود افشار) چاپی ۱۳۷۰ پوره ی ۲۰۵۷ تا ۲۰۹۴ (شه پوئل)

چون ندیدی چشم من شایسته ماوای خویش
رفتی از چشمم، در او خالی نمودی جای خویش
یا نباشد از لطافت، مر تو را تاب نظر
گشتی از چشم نپان، کردی دلم ماوای خویش
آینه از خود برآید، همچو شبنم ز آفتاب
گر نهی او را مقابل، با رخ زیبای خویش
تا گشاید از دلم عقده، خدا را برگشای
غنچه گوویای خود، یا سنبل بویای خویش
کردی آخر، رشته بر پای ابد، مرغ دلم
دادی ار قاری مرا، از زلف مشک آسای خویش
چون ز کسی نگشود کارم در غمت زین پس مرا
نیست کاری جز به آه و ناله شبهای خویش
می کشم خاک رخت در چشم تو از کبر و ناز
می نهی بر خاک و نهی بر به چشم پای خویش
گر همی خواهی که بشناسی خدای خویشتن
بنگر اندر آینه بر جلوه سیمای خویش
شاخ طوبی بردهم از تربت مجدی اگر
سایه بر وی افکنی از قامت رعناى خویش
شه پوئل *

زانای ناودار عه‌لامه، عه‌لائه‌دین سه‌جادی (قُدَس سِرُّه)

۱۹۸۴/۱۲/۱۳ ی زاینی

زانای بلیمه‌ت و، گه‌وره، گران، دلسوز زانای به‌مشورو غه‌مخوری کورد، عه‌لامه عه‌لائه‌دین سه‌جادی (قُدَس سِرُّه) وه‌ک روژه له‌ئاسمانی زمان و ئه‌ده‌ب و فهره‌نگ و زاینی کورده‌واری دا.

قه‌له‌م که نوسی نه‌خشی زه‌رکفتی - شه‌یدای ده‌نگی بو‌که‌وا ژنه‌فتی.

زانای پر‌عیلم و مه‌عریفه‌ت، قسه‌خوش، نوکته‌زان، ره‌زاسوک، خوین‌گه‌رم، فه‌سیح، به‌لیغ، روان‌نوس، ره‌وان‌بیژ، به‌پرشت، لیژان، چاک‌زان، دلسوزی کورد و کوردستان، له‌بنه‌ماله‌ی سه‌جادی کوردستانی سنه‌یه. ئه‌م زاته‌پا که نیزیک به‌ده‌سال له‌کوواری گه‌لا‌ویژدا و تاری جوان و ئه‌ده‌بی و زانستی نووسیوه: هه‌موده‌زانین، هه‌ر زمانه، قه‌واله‌ بوونی نه‌ته‌وه و گه‌لانه، هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ک زوانی نه‌مینێ قه‌ت نایکری سهر‌هه‌لینی و خو‌بنوینی و مافی ره‌وای خودا‌پی‌داوی خو‌ی به‌ده‌ست به‌ینی.

هه‌ر گه‌لیک یا هه‌ر مندالیک له‌گه‌لیکدا زمانی تایبه‌ت به‌خو‌ی و زمانی دایک و بابی خو‌ی فیرنه‌بی، یا ره‌گه‌زی خو‌ی له‌بیرده‌چی یا له‌نیو‌بوته‌ی ئه‌و بیانیه‌ی زمانه‌که‌یان فیربووه، ده‌تو‌یته‌وه.

جاله‌و قه‌راره‌ی ئه‌مانه‌له‌وه‌مو و ماوانه‌به‌له‌زو هه‌له‌داوان و یستویانه‌ زمان و فهره‌نگ و ئه‌ده‌ب و ده‌ستور و باوه‌کانمان بنه‌پر‌بکه‌ن و کورد‌سپ‌بکه‌ن و گیان و دلی له‌فهره‌نگی خو‌یان پر‌بکه‌ن. ئیمه‌یش به‌لوژه‌لوژه‌وه‌که‌ده‌گۆی گادا‌خه‌و تبین و ئه‌وانیش تیمان رو‌هاتوون، نه‌یشمان زانیوه‌چ‌باسه.

چو‌نه‌تائیستا هه‌ر ماوین و وه‌که‌قیبته‌ی و سیبته‌ی نه‌فه‌و تاوین؟ کورد و ته‌نی: ته‌گیرو ته‌قدیر لیک‌جیان، هه‌موشت به‌ده‌ستی خودایه، دیاره‌خوا و یستویه‌تی نه‌ته‌وه‌ی کورد‌بمینی و له‌نیو‌ئه‌واندا چه‌ند دلسوزی بخولقینی و وه‌که‌عه‌لائه‌دین سه‌جادی، ئیمام شافع‌زه‌مان مه‌لا که‌ریم موده‌ریس، حه‌کیم ئه‌حمه‌د‌خانی، عارفی ره‌ببای مه‌لا ئه‌حمه‌د‌جزیری، حاجی قادر-ی کوی، وه‌فایی، نالی، هیمن و هه‌ژار، خانا، ئه‌مین زه‌کی، گیو، حوسه‌ین حوزنی موکریانی، مه‌و

لهوی کورد، کوردی، بیسارانی، مهلا په‌ریشان، سهی یاقو ماھی دهشتی، سهید صالح ماھی دهشتی، دوکتور صدیق موفتی زاده، به‌ها، عارف، عهلی تهره‌ماخی، عهلی بهره‌شانی، سالم، مهلا مارف کو‌که‌یی، مهلا ئەمجهد (عثمانی: کاک ۱) پیره می‌رد، فایق بی‌که‌س، گوران، جگه‌رخوین، مهلا که‌ریم فیدایی، مهلا که‌ریم زاری، خه‌مین و... زور گووی نه‌ده‌نه نان و ئاو، بی‌ به‌رگ و پیلو، رابویرن، له گوشت و پلاو، وازیبن. دل‌نه‌دان به‌دنیا و مالی دنیا، ئه‌وینی پاکی خودایی، خوشه‌ویستی زیدو نیشتمان و خزمان هانیان بدا، هه‌ستی ناو دل و هه‌ناویان به‌ زمانه که‌ی دایک و باوان بدرکین و بلین: با خو‌مانه بی و دو‌مانه بی. نه‌ک به‌ زوانی بی‌گانه بی... ئه‌گه‌ر چند ده‌ورو روزگار یک زمان و فهره‌نگمان هه‌ر به‌یت، چریکه، هه‌نه‌ی کو‌ن و کلاسیکی بوو له خه‌لکی دیکه‌یش نه‌ما بوینه‌وه، دیاره هه‌موش ده‌زانی ده‌ق و بلاو ک نوسین بو پاراستنی زمانمان له‌شعرو هه‌نه‌باشتره، چونکامه‌یدانی نوسینی په‌خشان و نه‌سر به‌ر بلاو تره‌و نوسه‌ر له‌سه‌ر وه‌زن، قافیه، شل و پاشل و هه‌یتوو هوتی دیکه‌داگیرناکا، شوکر بو‌خوائیستا بلاو ک و چیرۆک نوسمان بو په‌یدا بووه، یه‌کیک له‌و په‌خشان نو‌وسانه، عه‌لامه‌ی زه‌به‌رده‌ست عه‌لا‌ئه‌دین سه‌جادی، ماموستا مه‌لا که‌ریم موده‌ریس، هه‌ژار و هه‌منه، ئه‌وانه‌ی ماون خوا بیان پارێزێ و ئه‌وانه‌ی و ابارگه‌یان به‌ره‌ولای خوا تیکناوه، غه‌رقی رحه‌تی خوابن (رضوان الله علیهم).

زاناو کوردی زان و فهره‌نگ په‌روه‌ری کورد و بوژینه‌ری زمان و هونه‌ری کوردی، عه‌لامه‌ ئه‌علا‌ئه‌دین نه‌جمه‌دین عیسا مه‌دین: عه‌لا‌ئه‌دین سه‌جادی (قُدس سِرُه) له‌ سالی

۱- مه‌لا ئەمجهد (کاک) کوری هه‌زرتی خه‌لیفه مه‌لا حه‌سه‌ن عوسمانی، کوری مه‌لا وه‌یسی یه، خه‌لیفه مه‌لا حه‌سه‌ن له‌ گوندی قه‌لای ره‌سوله سیت بووه له‌ سالی گرانیه که‌دا چالیککی گه‌نمی ۸۰ ته‌غاری هه‌بووه و خوی کردویه ته‌ ئاردو نان و به‌ هه‌ژاران و نه‌دارانی داوه. خه‌لیفه مه‌لا حه‌سه‌ن چه‌ند کوری به‌م ناوانه هه‌بووه: مه‌لا ئەحمه‌د عوسمانی، موده‌ریسی گوندی حاجی له‌ک له‌ چومی مه‌جید خان، مه‌لا ئەمجهد (کاک) شاعیری ناودار و به‌خزمیش ده‌گه‌نه‌وه سه‌ر بنه‌ماله‌ی حاجی خه‌لیفه مه‌لا محمه‌د باله‌قولو (به‌ها). ماموستا مه‌لا محمه‌د ماوه‌رانی له‌ ۱۲۱۷ له‌ دایک بووه وله‌ ۱۳۴۲ی هه‌تاوی وه‌فاتی کردوه و جه‌نابی عه‌زیز - ی وه‌حیدی که‌ له‌ ۱۳۷۳/۴/۲۹ی هه‌تاوی شه‌هیدا کرا، کوری حاجی خه‌لیفه مه‌لا ئەحمه‌د، نیمام جو‌مه‌ی بوکان، کوری مه‌لا صالح، کوری هه‌زرتی خه‌لیفه مه‌لا ئەحمه‌د نستانه‌و مه‌لا صادق نستان که‌ باش مه‌لا بووه له‌ بورهان. نیژاوه... به‌داخه‌وه هه‌زرتی سه‌ید عه‌زیز سه‌یاده‌ت که‌ له‌ ۱۳۰۱ له‌ دایک بووه له‌ ۱۳۷۳/۲/۱۲ی هه‌تاوی وه‌فاتی کرد (شه‌ پو‌ل).

۱۹۰۷ی زاینی هاتوته دنیاو له نیو بنه ماله یه کی، دینداردا، په روه رده کراوه و پئی گه یشتووه و ههر وه کو هه مو مه لا و فه قئی نیو کورده واریدا به دواى زانست فیربوندا کوردستان گه راوه و له ۱۹۲۷ی زاینی دا چوته شاری سوله یمانی و له مزگه وتی شیخ جه لال و مزگه وتی حاجی مه لا ره سول به فه قئی یه تی دامه زراوه و له سالی ۱۹۳۸ی زاینی ئیجازه ی ئیفتا و ته درسی زانسته کانی ئیسلامی لای زانای ناودار شیخ بابه علی ته کیه یی وه رگرتووه و چوته شاری به غدا و له مزگه وتی نه عیمه خاتون له مه دیدان، بوته خه تیب و ئیمامی جومعه و جه ماتنی ئه ویی و له شاری به غدا ئیش له فیرگه ی زانایانی ناودار عه للامه ئه مجهد زه هاوی، عه للامه ی هوژان محمه د قزلجی دهس ده کا به لیکوئینه وه و پیاچوونه وه به زانسته کان داله سالی ۱۹۳۹ی زاینی دهسی کردوه به روژنامه نوسی و له ۱۹۴۱دا بوته گه زینه ری کوواری گه لاوژی و ورده ورده بوته هه مه کاره ی ئه و کوواره تا له روژی که له سالی ۱۹۴۹ی زاینی له لایهن عه ره بی ره گه ز په رسته ی به غداوه داخراوه و له سالی ۱۹۴۸ی زاینی له دواى راهه رینه مه زنه که ی کانون کوواری نزار- ی به زمانی کوردی و عه ره بی بلا و کردو ته وه (نزار) کوواریکی نیشتمان په روه ری، رامیاری بووه.

زانای ناودار له دواى شوڤشی ۱۴ی ته موز تا سالی ۱۹۷۴ی زاینی ماموستای، دهرس و تنه وه ی ئه ده ب و میژوی ئه ده بی کوردی بووه، له زانستکه ی ئادابی زانکو ی شاری به غدا. له سالی ۱۹۷۴ی زاینی بوته سه روکک یانه ی ئه وقاف و سی سال له ویی خزمه تی کردوه و ئه وسا، خانه شین کراوه و دهسی کردوه به خزمه ت کردن به ئه ده ب و فه ره ننگ و زمان و زاینی هونه ری کوردی که به داخه وه له ئیواره ی روژی پینج شه مه ۱۳/۱۲/۱۹۸۴ی زاینی، ئه و روژدپر هه تاوه له ئاسوی فه ره ننگ و ویژه و ویژه وانى زمانی کوردی ئاوا بووه، روچی پاک و بیخه وشى ئه و زاته پاکه به ره و لای خوادای له شه قه ی بال و به به هه شتی به رین شاد بوو له گورستانی (شیخ عبدالقادر)ی گه یلانی، له نیزیك (شیخ عبدالرحمن) ئه بو وه فای نه خشه ندی و شیخ ره زای تاله بانى ئیژراوه، خوابی به خشی.

ئهمه ش ناوی هه ندی له نوسراوه کانی ئه و زاته دلسوزه ی کورد و کوردستان:

۱- میژوی ئه ده بی کوردی که له سالی ۱۹۵۲ بو جاری یه که م و له سالی ۱۹۷۱ بو جاری

دوهم له به غدا له چاپ دراوه و له ئیرانیش سی جار به ئوفسیت له چاپ دراوه.

۲- ناوی کوردی چاپی ۱۹۵۳- ۳ ریشتهی مرواری ۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۸ که به
ته‌رتیب له ۱۹۵۷ و ۵۷ و ۵۸ و ۶۸ و ۷۲ و ۷۹ و ۸۰ و ۱۹۸۳ ی زاینی له چاپ دراوون و
به‌رگی ۱ و ۲ و ۳ ریشتهی مرواری له ئیران له لایهن چاپمه‌نی محهمه‌د، محهمه‌دی له‌شاری
سه‌قز له چاپ دراوه‌ته‌وه - ۱۱ - گه‌شتیک له کوردستانا چاپی ۱۹۵۶- ۱۲ شو‌رشه‌کانی کورد
چاپی ۱۹۵۹- ۱۳- هه‌میشه به‌هار چاپی ۱۹۶۰- ۱۴- ده‌ستورو فره‌ه‌نگی زمانی کوردی
۱۹۶۸- ۱۵- نه‌ده‌بی کوردی و لیکۆلینه‌وه‌ی نه‌ده‌بی کوردی ۱۹۶۸- ۱۶- نرخی شناسی ۱۹۷۰-
۱۷- دو‌چامه‌که‌ی نالی و سالم ۱۹۷۳- ۱۸- کورد (ه) واری ۱۹۷۴- ۱۹- ده‌قه‌کانی نه‌ده‌بی
کوردی ۱۹۷۸- ۲۰- خو‌شخوانی ۱۹۷۸. شه‌پۆل *

۱- بادی سه‌جادی په‌ره‌ی ۵ و ۶ چاپی ۱۹۸۷ ی زاینی به‌غدا.

زانای ناودار: سهیدا مهلا خلیل سلیمان «مشهختی»

مانای شوپرشه فه رهه نگیه که به وه لیک نه در یته وه که وه ک رووداوه سیاسیه کان کتوپر ده توانی بارودوخه که ژیرا و ژور بکات، کاری فه رهه نگی له ژیر خانه وه دهستی پی ده کری و هه رچی به رز تری بناغه که شی پته و تر ده بی.

له م بی سه رو به ریه ی نه ده ب و هونه ی کوردیدا که زور نوسه ر و شاعیری و یژهی کوردی بی نه وه ی به ره مه کانیا ن به جوانی بازاری نه ده بی کوردی پی ره ونه ق بسی نی له گو شه ی تاریکی فه رامو شخانه ی میژو خاک و خو ل ده یخوا و ده ی رزی نی و په رده ی به سه ردا ده دری...

زانای ناودار سهیدا مهلا خلیل ناسراو به «مشهختی» شاعیر و نوسه ری به توانای نه ناسراوی کوردیش له زومره ی که سانی که پله و پایه ی نه ناسراوه و به له به ر چاو گرتنی به ره مه کانی مافی خو ی نه درا وه تی... هیندی جار ناوه ناوه پارچه شیعر و قه سیده یه کی به بو نه ی جو ر به جو ر لا په ری رو ژنامه و گو فاره کوردیه کان و هندی له ژیا ن و به شیکی زور له به ره مه کانی که تیایدا سرنج درا وه ته ئاواره یی و کو له واری ژیا نی کوردی ئاواره ی کوردستانی عیراق، سهیدا مشهختی له ئه وین و ئایین و عیرفان و... خافل نه بو وه، له نوسینی با به ت و ئاماده کردنی چه ند کتیب و ته فسیر و وه رگی راندا له راده به ده ر خو ی ماند و کرد وه و ره نجی کی شا وه، سهیدا مهلا خلیل سلیمان، له نیوان سالانی ۱۹۰۲ زایینی که ده بیته ۱۳۲۵ تا ۱۳۲۷ مانگی له گوندی «به لاوات» له ناوچه یه کی کوردستانی عیراق سه ر به پاریزگای مو سل چاوی به دنیا هه له ئنا وه...

تو بزانه چاره نووسی سهیدا (مشهختی) و ناوی گونده که یان «به لاوات» چه نده، لیک ده چن، سهیدا، به لاوات ئاواره ی دو ستانی دیرینی یه کن، هه میشه ده سته و یه خه ی ژیا نیکی سهخت و کو چاو کو چکردن بو وه، گرانی و نه بوونی، شه ری یه که می جیهانی دیوه، نابه وهخت باوکی له کاره ساتیکدا گیانی به خشیوه و به هه تیوی و هه ژاری له به رامبه ر دنیا یه کی به م گه وره یه سه نگه ری مانه وه ی گر تو وه.

بوگوزهرانی ژیان، له گوندی دینارانی سهر به ناوچهی «ئاگری» بوو ته «گویلکه وان» و له لای مهلا قادر... پیش نویژی مزگهوتی گونده که دهرسی خویندوه، نهی توانیوه بهروژ بچیه حوجره، شهوانه دواي گهراوه له گویلکه وانی دهچووه لای ماموستا و نه و سپیاره ی بوئی نویسیو دهی خویند، تا وای لیها تیهوهی ته و او کرد، جا چونه ته سهر خویندنی قورئان و له خزمهت هه مان ماموستا خه تمی کردوه، ئیدی بهره بهره دهستی کردوه به خویندنه وهی کتیب، پاش سی سال گولکه وانی چوته ریزی فهقیان، له فهقیه تیدا زور گوند گهراوه و له لای زور ماموستا دهرسی خویندوه، دواي ۱۵ سال برسیه تی و ئاواره یی و شه که تی کیشان و دهرس خویندن، خوالخوشبو مهلا ئه حمه دی (رهش) ئیجازه ی مه لایه تی پی داوه، که بوو ته مهلا ۲۷ سالانه بووه، پاشان بو ماوه ی ۳۰ سال مه لایه تی زور گوندی کودستانی عیراقی کردوه.

له سالی «۱۹۴۰-ز» په یوه ندی له گه ل روژنامه ی «هاوار وروناهی ده گری». سالی ۱۹۷۴ به ناچاری په نای هیناوه ته بهر ئیران، له و کاته وه نیشته جی ئی ئه م ولاته یه له زیوه، یه زد و تاران ژیانی بردو ته سهر.

ههر له فهقی یه تیه وه هه تا بوو ته مهلا و هه تا ئه وده مه ی به شداری شوپشی کوردستانی عیراقی کردوه هه میسه له خزمه تی فهره نگی کوردیدا بووه، چ به شیعر. چ به نویسی بابه ت و دانانی کتیب و وه رگیپانی شیعر و نوسراوه ی دیکه.

سه یدا مشه ختی به زمانی عه ره بی ئه م کتیبانه ی داناوه.

۱- البلاغه فی علم البلاغه

۲- المدنی بشرح المغنی

له زمانی کوردیش بو ئه م بابه تانه خوئی ماندوو کردوووه.

۱- ته فسیری قورئان له ۷ بهرگدا

۲- فقه محه مه دی، مه ردوخ له یه ک بهرگ (وه رگیپان).

۳- فهره نگی مه رگ و ژین، کوردی به کوردی که ۱۲۰۰ لاپه ره یه.

۴- توشه ی پاشه روژ (فقه شافعی)

۵- مه ولودا پیغه مبه‌ر (منظومه)

۶- المنافقون

۷- دین و سیاست

۸- کومه‌لی چیرۆک و پهن‌دی پیشینانی کوردی، نوسراون و کو‌کراونه ته‌وه.

۹- روباعیاتی خه‌یام (وه‌رگیران).

۱۰- روباعیاتی باباتا‌هیری هه‌مه‌دانی «عوریان» (وه‌رگیران)

۱۱- روباعیاتی فایز ده‌شتستانی (وه‌رگیران).

۱۲- فهره‌نگی «ئشکه‌فتان»

شعیره‌کانی سه‌یدا له‌سه‌ر نه‌زمی شیعری کوردی وه‌رگیراوه، هه‌لبه‌ت هه‌موشی به‌کرمانجی ژورو نوسراون، شیعره‌کانی خو‌ی نزیکه‌ی ۲- هه‌زار به‌یتی له‌عیراق جی‌ماوه، ئه‌وانی که‌ش نزیکه‌ی ۱۰۰۰ قه‌سیده‌ده‌بی له‌حه‌وت به‌رگدا کو‌ی کردونه‌ته‌وه به‌لام چاپ نه‌کراون، بو‌مه‌سه‌له‌ی فهره‌نگه‌کوردی به‌کوردیه‌که‌ی (مه‌رگ و ژین) پیشتر له‌کوردستانی عیراق فهره‌نگیکی دانا‌بو، به‌ناوی فهره‌نگی (ئشکه‌فتان) ناوه‌که‌ی له‌و بارودوخه‌سه‌خته‌ی که‌تیا‌یدا بون به‌هو‌ی مه‌ترسی له‌بوردمانی فرۆکه‌و تو‌پخانه‌ی دو‌ژمنه‌کانیان که‌له‌ئشکه‌وتدا ده‌ژیان «ئشکه‌فتان» ی بو‌هه‌لبژاردوه. ئه‌و فهره‌نگه‌خوا‌لیخوشبو‌مام هه‌ژار بردی بو‌کو‌پری زانیاری کورد له‌به‌غدا که‌چاپی بکه‌ن به‌لام سالی ۱۹۷۴ کاتیک شه‌ر له‌نیوان حکومه‌تی عیراق و کورد هه‌لگیرسا و ئاواره‌بوون فهره‌نگه‌که‌هه‌روا له‌به‌غدا مایه‌وه.

ديسان لیره‌له «ئیران» ده‌ستی کرده‌وه به‌نوسینی فهره‌نگیکی دیکه، ئه‌م جار به‌ناوی «مه‌رگ و ژین» یانی له‌نیوان مه‌رگ و ژياندا، ئه‌م ناوه‌شی له‌به‌ر ئه‌وه هه‌لبژاردوه که‌سه‌یدا پیره‌وله‌نیوان مردن و ژياندا‌یه، یان ئه‌وه تا‌میلله‌تی کورد و فهره‌نگه‌که‌ی له‌مه‌ترسیدان، ئه‌م فهره‌نگه‌ش له‌به‌ر ده‌س کورتی بو‌ی چاپ نه‌کراوه، هه‌ر چه‌ند تایپ‌کراوه و پیشتر له‌شوینیک ناماده‌بون، چاپی بکه‌ن به‌لام له‌دوا‌یدا پیمان و تووه‌ده‌بی ۳۰۰ هه‌زار تومان بده‌ی تا‌چاپی بکه‌ن، دیاره‌ئه‌و بو‌له‌یشی به‌ده‌سه‌وه نه‌بووه و فهره‌نگه‌که‌ش هه‌روا له‌سه‌ر ده‌ستی مایه‌وه ته‌وه.

جیاوازی ئەم فەرھەنگە لە گەڵ ئەوانی دیکە لەو دەیە، ھەر زاراوە یە کە بتهوی زو پەیدا
ئە کری چونکو کاتی دەنگە کە ئە گوێ سەیدايش گوێویە تی.

بەلام بە داخەو، بەختی رەش، ئەو برایانە ی کە لە بواری ئەدەب و فەرھەنگی کوردی
کار ئە کەن تائیسنا یارمەتی چاپ کردنیان نە دراو. ئەو ش بلین ھەر چەند نوسینە کانی سەیدا
بە شیوەی کرمانجی ژور وە بەلام بو فەرھەنگە کە لە تەواوی زاراوە و شیوە کانی کوردی
کەلکی وەر گرتوو. لە گشت زاراوە کانی بەھدینی، سورانی، موکری، شەبە ک، شەمزیانی،
ھە کاری، ھەورامی و کەلھوری تیدا.

ھەمو دەزانی سروسشتی کوردستان بو خوی شاعیرانە یە رو دە کەینە ھەر مەلەندیکی،
سەدان شاعیری تەردەست و زمان پاراو و خاوەن ھەستی بەرزو ناسک دە بینن...

سەیدا لای وایە خانی، جەزیری، شیخ نورەدین، فەقی تەیران، مەولەوی، مەحوی،
وہ فای، مەردوخ و نالی سەر قافلە ی شیعری کوردین، - روژگاری سەخت و چەرخێ کەج
رەفتار سەیدای ناچار کردوہ تا سکالای دلی خوی بەزمانی شیعەر ھەلپژی و ھەزار قەسیدە
دانی، کە بەشیکێ کەمی نەبی عەرەبی، ھەموی بە کوردین و لە سەر شیوازی کلاسیکە و لەم
بوارانە شیعری و تووہ: تائینی، سیاسی، خەیاالی، چیرۆکی، کومەلایەتی، ھەجو، عیرفان،
دلداری،... ھیندی تەخمیسیشی ھە یە، دەم بە دەم لە زور شوینا شیعەرە کانی بلاوونە تەوہ،
ھەلەت ھیندیکی بە ناوی موستەعار «خواستەمەنی» ئەو یە زور کەس دەتوانن بلین ئە و
شیعرانە ھی ئەوانە!! وە ک لە کوردی دەلین مالی مردوان ھەر بوژیندوووانە. بە لەناو نەچن ھەر
کە سیکیش کردیە مولکی خوی قەیدی ناکات.

وہ ک زانیان کتیب و نوسراوہ و شیعەرە کانی سەیدا ھەر و ماونە تەوہ، ھیوادارین ھەر
چونیک بوایە بگەشتنا یە دەست خوینەری کورد، ئەو باوہ رەش بەراست نازانین لەم
بارودوخە ی ئیمەدا تەنیا قەلەم بتوانی بژیوی نوسەر و شاعیری کورد دا بین بکات. ھەر چەند
ئەمرو روژی ئەوہ نیە کە بو خزمەتی فەرھەنگ و ئەدەبی کوردی داوای پۆل بکری، جا لە
سونگە ی ئەوہ ی فەرھەنگ و ئەدەبیاتە کە مان روت و برسی یە، لەو سونگەوہ ئەدیە کانمان
دە کەونە سەخلەتی و تەنگ دەستی، دەبی پشتینی ھیمەت شل نە کەن، ئەمانە بو پاشەرۆژ

دهمینی و چون ئیستا بهرهمی ئەحمەدی خانی، مه‌لای جه‌زیری و بابه‌تاهیر... هه‌رچه‌ند به‌رهمی ئەوان و ناودارانێ دیکه‌ی کورد که ماونه‌توه که من به‌لام جیی شانازین.

من به‌وه باوهرم هه‌یه شو‌رشیکێ فه‌ره‌نگی له‌م دواسه‌ده‌یه ده‌ستی پی‌کراوه، ماشاء... هینده، نوسه‌رو شاعیر و ئەدیمان لی‌ په‌یدا بوون که ئە گه‌ر نوسینه‌کانیان چاپ و بلا‌و بکری‌نه‌وه، خلته‌ و پلته‌یان ده‌رهاو‌یژین و له‌ بیژینگ‌یان بده‌ین ئەو جاریش ده‌بینی زۆر نوسین و بابه‌تی به‌که‌لک و شیعری به‌هیزو به‌پێمان بو‌ده‌مینی، جگه‌ر خوینیش هه‌ر چه‌ند له‌وانه‌یه خوینه‌رانی کورد که متر بیناسن به‌لام ده‌زانن چه‌نده به‌رهمی هه‌یه؟ بو‌عالی به‌در خانیش ده‌لیم له‌وه به‌دوا فه‌ره‌نگی کوردی بو‌ژایه‌وه و ژایه‌وه، ئەو سنوری نیوان ئەده‌بیاتی کۆن و نویی کوردی پیکه‌وه‌گری‌دا، زۆر کاری ئەنجام‌دا، زۆر تریش ماوه و چاوه‌ڕین قه‌م به‌ده‌ستی به‌تواناییان بچنه‌پیش و کاره‌نیوه‌و ناته‌واوه‌کان ته‌واو بکه‌ن و شتی تازه‌دابهنن، چونکو ئاسایه‌ئه‌وه‌ی سه‌دسال به‌ر له‌ ئیستا نوسراوه‌ زۆر واژه‌و وشه‌ی تیدایه‌که‌ مانایان نازانن، هه‌لبه‌ت زمان له‌ پیشکه‌وتندایه‌، بو‌یی نابیی ئیمه‌ هه‌ر به‌و به‌رهمه‌کو‌نانه‌رازی بین.

هه‌ر چه‌نه‌راپه‌رینی فه‌ره‌نگی له‌نیو کورددا ده‌ستی پی‌کراوه به‌لام با جاری با مانای شو‌رشه‌ فه‌ره‌نگیه‌که‌ به‌وه‌ لیک نه‌دری‌ته‌وه‌ که وه‌ک روداوه‌سیاسیه‌کان کتوپر ده‌توانی‌ بارودوخه‌که‌ ژیراو‌زور بکات، کاری فه‌ره‌نگی له‌ ژیر خانه‌وه‌ ده‌ستی پی‌ده‌کری و هه‌رچی به‌رزتری بناغه‌که‌شی پته‌وتر ده‌بی، بو‌یی ده‌لیم شو‌رشی فه‌ره‌نگی چونکو له‌ بناغه‌وه‌ زۆر شت بنیات نراوه، ئیمه‌ ئیستا گه‌رو گه‌رفتی ده‌سال به‌ر له‌ ئیستا و نه‌خوازه‌لا نیوسه‌ده‌ی به‌ر له‌ ئیستامان نیه، نالیم هه‌مو کاره‌کان به‌جی و ری‌بون، من ئەوه‌ ده‌لیم له‌ راده‌ی توانا کارکراوه، ئە گه‌ریش هه‌له‌ و که‌مو‌کو‌ری به‌رچاوه‌ ده‌که‌وی ئەوه‌ ته‌نیا کوردنیه‌ گه‌رو‌ده‌یه‌تی، فه‌ره‌نگی گه‌له‌ پیشکه‌وتوه‌و کانیس به‌ شیوه‌ی دیکه‌ دو‌چاری هه‌مان چه‌رمه‌سه‌رین، لیره‌دا که‌سیک سه‌ر ده‌که‌وی کۆل نه‌دات فه‌ره‌نگیک زیندو ده‌مینی هه‌ولی بو‌بدری.

ئیمه‌ ئیستا له‌ سه‌ر ئەوه‌ مشت و مرمانه‌که‌ پیته‌کانی کوردی چون بن و به‌ کامیان بنوسری؟! ئەوه‌ی ده‌سه‌لاتی به‌ سه‌رلاتینه‌که‌ ده‌شکی به‌ره‌ولای خوی راپیچی ئەدا، ئەوی پیته‌ عه‌زه‌بیه‌کانی ده‌سته‌مو‌کردوه‌ و هیندی پیتی تایبه‌ت به‌ کوردیشی خستۆته‌ سه‌ر ده‌لی. ئەوه‌ که‌ی

ئیمه باشته و باشه له سه خاله هاوبه شه کان کار بکه ین تاده گه ینه ئه و پله یه ی به باوه و به یه قیین بلیین شیوه ی نویسنی کوردی به چ پیتیک باشته...!! له باریکی دیکه وه ئیستا زمانی کوردی زمانی ته نیا شیعر و په خشان نیه، بوته زمانی ته ندروستی، پیشه سازی، کشتوکال، زانیاری... ته گه زاروه فه ننی و زانسته کانی لی ده هاویژین، فرههنگی نوسراوی ته مروی کورد ده سه لاتی به سه ره موو به شه کانی دیکه دا ده شکلی و به لگه شم ئه و وه رگی رانانه یه که وه رگی ره کانمان هیناویانه ته سه ره زمانی کوردی و نوسه رانمان نویسیانه...

سه یدا مشه ختی له وه لآمی پرسیاری کدا فره مو یه تی: ^۱ به بر وای من ته گه ره له سر رپره ویکی زانستی ته وای زاروه کوردیه کان له خزمه تی په ره پی دانی فرههنگ نویسن و دارشتنی بناغه ی زمانیکی ته وای به کار بهیترین، ماندو بونی ئه م گشت ساله مان به فیرو، ناچی من (مشه ختی) له فرههنگه که ی خو مدا هه و لمداوه، بی ئه وه ی هه ست ده مارگیری ناوچه بی کارم بکاته سه ره ته وای زاروه کانی کوردی له خزمه ت ئه و ئامانجه به کار بینم. فرههنگه که ی من وه ک فرههنگی خوالیخوشبو (مه ردوخ) نیه تاییه ت به ناوچه یه ک بی، من که بو خوم «شه به کم» زاروه که مان له زور شتداله گه ل واژه ی هه ورامی یه ک ده گر نه وه، ئیمه له ناوچه ی موسل و ئه وانیش له مه لبه ندیی هه ورامان، چون یه ک ده گر نه وه، ئاساییه که بگو تری هه ره دو لا کوردن و شه به که کان له و ناوچه یه هه لکه تراون «به هه ره هو یه ک بوبی» ئه و جار که له ناوچه ی موسل نیشته جی ده بن، ناوچه که عه ره بی تیدا یه، تورکی لی نزیکه. ئه و تیکه لاویه کاری کردو ته سه ره ئیمه، بو وینه له هه ورامان «ماچو» به واتای ئه و ده بیژی، به لام شه به ک (ماچو) به واتای: ئه ز ده بیژم، و مانا که ی ته وای پیچه وانیه، خو هه ره دولاش کوردن. که ده لیم شورشی فرههنگی مه به ستم ئه و روشنایه، که توله ری گه یشتن به ریگای پان و به رینی فرههنگیمان بو ده نوینی سه دمیک مانای زور واژه مان بو لیک نه ئه درایه وه، به لام ئیستا کلیلی فرههنگه تو مار کراوه که مان زور ده رگای پی ده کریته وه، ئیدی دیوانی مه لای جه زیری ئه وه نده گران نیه! خوینه ری

۱- زانای به زیرو دلسوز محمه د که مانگه ره له سالی ۱۳۷۱ ی هه تاویدا وتوو بیژیکی له گه ل سه یدا مشه ختی ئه نجام داوه وله ژماره ی ۱۱ سالی ۱۳۷۱ له کوواری ئاوینه له پهره ی ۶ تا ۹ له چاپ دراوه و ئیمه یش زورمان له و وت ویزه که لک وه رگرتوو (شه پول)

کورد شهرحی دیوانه کهی به دهسته وهیه. ئە گەر سهرده میک شارحی دیوانی مه لای جه زیری نهیده زانی وشه ی «مه فا» چیه؟ که له م بهیته دا شاعیر ده لی: شهر به تا لیقان مه فایه... ئیستا ده زانی وشه ی «مه فا» بو واتای سود به کار ده هیئریت، به لنگه شمان بو راستی ئەو واتایه به کار هیئانیه تی، له ناوچه ی (عشایر السبعه). ئەمانه هه مو له ئەنجامی پیشکەوتن و لیکۆلینه وه و په نجی ده یان ساله ی ئەدیبه کانمان به دهس هاتون، خوینه رانی به یز ئەمهش چهن شاعر له شاعره کانی سهیدا مشه ختی.

ژیانی مه هه مو ژانه

ئهم روژگاری که چ په فتار، هه ر د بگرو بکیشینه
مه زورانه لگه ل زوردار، وه کی مست و دریشینه
هه می دنیا خه م و په نجه، نشیقی راستی ئەفرازی
نه جه ژن و خو په می تی به، شه فو روژ هه ر نه خوشینه
که سی روژه ک که نی ساله ک، دفی گریه ی بکه ت بی شک
ژبه رکو ئاده میزادان، دجه ننگ و جره کیشینه
دبینی به دفه ران گیتی، کره دوزه خ لسه ر دنیا
زه مین بو (تعزیه) خانه، هه میشینه هه میشینه
ئه گه ر ئینسان بکول و ده ردن، مه ده ردو کول هه زار چه نده
ببینه کورد و کوردستان، وه کی هه فرانی ئاشینه
مه یارو وارژدهستی چون، مه خین و روئه که هه مده م
مه خارن ئاخو کوخانه، برینیت مه رهش و شینه
سته م پیشان دڤین ڤرین، بکوشتار یان دغر بتدا
که سی بن زه حمه تی واندا، دگه زه ند و دل خه راشینه
به کوشتن گه ر هه می نه مردن، بکیمیای دی مه نابود که ن
ویان زینده به گوپ دیکه ن (حصاد) و په ک تراشینه
چ کینداره، له روژگار، کوده ربا مه ردنی دانا
ببینه به عسی و سه ددام وه کی توفان لیشینه

خوداته ټه و دزو جه رده و نه هه موار كرنه ميروشا
زړه وشتي بابو با پيريان، نه ټه هلي ميهرو باشينه
درنده و گورگي سه حراينه، زگه ك تير و هزار بررسي
لسهر سفرامه تيرنان بون، ني سفرامه بههفت شينه
پياو نين نه بون نابن لقاموسيان نيه وجدان
ته ټه م بووان شكاندين و دخم خانا ههش و شينه
فهله ك مالا ته ويران بت، چ جار بومه نه بشكفتي
ههري توندو مرو موړي، خه لاتت ته حل و ترشينه
ټه وان ههستي لمه خار و فهله ك ژي گوشت و خين ميژي
برينيت مه ژ سه دان بورين، تيرا وه لجه رگ و خاشينه
ببينه چ بسهري كورد هات، كو (يارب) سه ر كه سي نيتن
ه گورو نه زاره ك هه ي، نه غوسل و كفن و پوشينه
مخابن بو كورپيت كاوه ي، ژ مليونه ك شه هيد بورين
دو مليون ده ربه ده ر بيژه، بداغ و دل خه راشينه
ببين پروژگار كو پالدام و مشه ختگاهي مه تارانه
نه گه شتم گه رده ن ئازايي بكه م من دل دجو شينه
دئاخ و ئوخ و ټه ندوهان، ژياني مه هه مي ژانه
مشه ختي شيعر و هه لبه ستم، ببينه ئاخري شينه
شين بو هه له بجه ي كوردستان:
سه د هه وار و ئاخ و كوټان، كاني ميهر و دين و شين
داد دكه ين و نينه فريا، كاني ئاسمان و زه مين
گاز دكه ين عالم هه واره، سازمانيت كه ر و لال
وه حشيت به عسان براندين، سه د برينه، سه ر برين

وهی دلی وان ب تانک و توپان، هین نه بوو، سهم دانه کار
غازی (خه ردهل) لمه ره شان دو، تو بچاښی خو ببین
غاز ژ ئاسمانان درپژن، تهرم و لاشه و کور شه نه
بوونه مشتتا، خه ژن و میړ، سه د هزاران نازه نین
وه رنه پیش تهرمیت به لافبوین، ل دهشت و کیو و شار و گوند
دهست لگه ردهن هه ف کرینه، شبتی لاله ی چرمسین
کهس نیه تهرمان شه شیریت، ئاخ شه هیدیت بی شوار
هندي مایژی نیف گیانی، تو سه رنجامیان ببین
په رت و باژیل دهر به دهر بوون چهند لمستشفان مرن
هند ژی ژارن ناف غه ربیی دل کوزیر کو پرچه زین
داخدارم بو جوانان کور بجم بو کور په یان
چاک و پیرو لاندکه ساقای، بغازی خه ردهل خه ندقین
ئه وچ داخوازه چ نازه، ناف سه ری (عقلقیان)؟
قیب بمینن ئه و لمه یدان، خو ش بکن گهشت و که نین
ژین و مانا مه چ سووده، پاش حه له بجه ی داخه که م
تافه که ئاسمان هژان دو، گاره و کیوی سه فین
داخدارم بو حه له بجه ی، هیرو شمائی دووه م
هه ر لناف میژووی دمینیت، تاکوو روژا ئاخیرین
داخدارم بو حه له بجه، زاخو، ئامیدی، دهو ک
باس نه که سه ر سنگ و سه ر دهشت گش دزانین چین بچین
هه ی هه وار رییا ره قیژی، ناده نی تورکی مغول
داکو بمرن ژتین و برسا، سه ر سنوران سه نگرین
باز ددهن بو سه ر سنوران، وان نیه دالده و په ناه
هه م هه وار یان بی جوابه، وه ک گوری سه حرائشین

چارکنارلی قه تلی عامه، ئەف جهانە دەنگک نه کر!!
چاڤ دگێرن نینه فریاد، ژ شەرق و غەرب و هند و چین
وار و هیلینمان خراب کر، باغ و راغ و شار و دار
نەمەل و بەستەزمان - مان، نه شەراب و هنگشین
چ بەرووک و بە کره یینه، بە عسیان داپیشی خو
راست و بەرواری و نشیقی، حاجی عومران و سەفین
کوردستان سووتانه (رەشپۆش) شەبەتی دەیکا دەربەهی
بو عەروسی سەربزپوو، هەم ژبو زاقای گرین
باله فرکیما فریادا، سەر سەری کوردی هەزار
نابیری باغی بەهەشتی و، نازەنینیت دل رەڤین
کافران دل بو مە سووت و بیجگه یی (مصر و حجاز)
ئافەری و تەبریک هەنارتن، گووتنه (صدام) ئافەری
ترکی مە تروک چەند بکە یفن، وەختە بال بگرن ژ کە یف
کاری بە عسانژی پەسندر، کەتە چوپی و هەلپەری
ئەو مغولزادە چوپی بە غەداد، بو ورە ی بو بە عسیان
هەمژی نیچیریان پیروژ کەت، پیکه (ئارەق) فر کرین
وان بەدان (طنیت) ژ غازی، سەر سەری کوردان کرن
کورد و گەل دار و دیاری، دانەمین سەر زەمین
چەند زەمان ئازار مە دیتن، کچکە تر بەنگی چیا
شاش نەبوین هەر ماین ل سەر خو، شەبەتی قەندیل و سەفین
بەند و زیندانان نەچە میاین، سووتن و شەنقو قنار
غازی خەردەل ژ مە چیژا، دەست نە لگرت ژ ئول و ڤین
سوژ و پەیمان روژی ئەول، دایەدای باب و ولات
یان دڤیت بە عسان لئافەین، یان - دڤیت ئەم کورد نە بین

رت لبایى سازمانان، (هيئة الاسوداحم)
بیگه می ژوان نا ژبیر کهین، تاکور وژی کورد ههیین
به عس و ئوزال و ئه تاتورک، مه ژبیر ناچن چ جار
بو هه می وان دهست در یژان، دی پیژازی هه لگرین.

«هه ر لزاخوتا هه له بجه»

ئه و چ توفانه؟ چ تافه؟ ره شه روژه تیر و تار
ئه و چ تافیره؟ زفیره؟ مه رگ فروشیت روژگار!!
ئه و چ ده رده؟ ئه و چ عه رده؟ بو به دوژه نه و بهار!!
دیوی مه لعوون گه ل فروشان، که فته جهنگ و کینه دار

دوژمنیت مه خوژی یه کبان، شهرق و غه ربه و چار کنار

ئه و خودایه تا کوو کهنگی ژیر شکه نجه و پین و پال؟!

ژیری بارى مه رگ فروشان، ژیری کیمیا ئه م زوغال
کورد کوژی بو خوره واکر به عسی ییت نه شیر حه لال
ئه و چ زه هره؟ ئه و چ قه هره؟ نافرین مندال و کال
خونه مار و مشک و میشین، مه بکوژن ناله بار؟

وهی ژبو حالی هه له بجه ی، به رد وومان کریا سه م

ده ههزار ژى کوشت و سوتن، خان و خیزان دی چکه م
غازی خه رده ل لیره شانده، وان به عسیان بی شهرم و گه م
سه د مخابن شارى ره نگین، گوری وی بن سه د (ئیره م)

سه د مخابن گه نج و لاو چون هه شکفه بوون ئه و لاله زار

به س نه بوو کورد ژیری بارو، ژاری و ده ربه ده ری

کورد کوژی ما بو شیمیا، به سهر سه ری مه وه ر کری

رو ره شیت ئەف قهرنی بیستی، ئەف کراسە ی هەلپری
خۆنە مووسایە، نە زەر دەشت، ئەف قرارە ی دەرپری
ئایا عیسا، یان محەمەد (د - خ) فەر موویە ئەفرەنگ قرار؟
ئایا قورئانە دبیژیت: کورد پەزی کوشتاربین؟!
ئایا وجدانە دبیژیت: هەر شکەستی و ژار بین؟!
حەقی ئینسانە دبیژیت: لازمە زر بار بین؟!
یانئێ سازمانە دبیژیت: بی جەوت و بی بار بین؟!
بە عسی دەقبانە دبیژیت: قیت لناقبەم کورده وار!!!
داخدارم بو هەله بجه، بە عسی یان ویران کری
ئەو عەروسی هندی شاران، بی تەن و بی جان کری
ئێ کوماژی دەر بە در بوون، رەبەنی ویران کری
مال و دارایی بجی مان، بە عسی یان تالان کری
دل بکو فان کە تە غوربەت، دل برینداران هەزار
هەر لزاخو تا هەله بجه، کوشت و کوشتارە و نەمان
ئاگری گەشتە سەنەندەج، سەد هەوار بو بادینان
ئامود و سیرت و جزیری، گەل هە کاری و شەمدینان
گورگی هار کە فته پەزی مە، بی خودانە بی ششان
کورد کوژی مابوو، بخەردەل وە ک هەله بجه ی نازدار
هەبدارقی نەفتی خو مان، غازی خەردەل پی کری
بو مبی کیمیا لباتی نە وروژ، بسەر سەری مە وەر کری
کورد کوژی هەب نەفتی کورد، خوش خە یالە: ری بەری
بو مە نە وروژ بو بەشین، کال بە هار و گول پەری

ئاسمان سەم دباری ژ دەستی دپۆی دین و هار!!
کوردستان مەشکەلدارە، چی کەسی هات و کیا
راکری بو خو نیشکی، چەندی حەز کردو ئیا
قورمە دۆیە کژی نەدا کورد، تابخیرا مردیا
گەر بیژین کا نیشکم، سەر مەباراند کیمیا
نیف سەعت وان دەر هەلەبجە، کوشت هزاران گول بهار
بەرهم و خاکمان بیانی، وی دخوون و توبین
قەسر و کاخ و بالە خانە، تو دبینی بی نەهین
نەفت و بانزینژی ژ بووی، هەر وه کی دەریای شین
دەستگەیانده عەرز و ناموس، دانە بن پی و هەلپەرین
بەعی خوو مژ بەعی کورد کوژ، قیت نەمین کورده وار
روژ و جەنگیز تینە سەرمان، یان ئاتا تورکی غروور
(قاسم و عارف) مەدیتن، جارژی شاھی گور بە گور
هەر کی هات بەدتر ژ ئیدی، دانە سەر پەردە و سنور
بەعی هات (رەحمەت لکفندز) کورد قرانە سوور و سوور
زولم ژ حەد دەر کەفت و هەیا بە دەستدر یژی بی ژمار ' شەپۆل '

۱- ئەف مسرە عا ژ شیعرا خودی لێخوشبو نالەندەهاتیە وەرگرتن

حه کیم مه وله وی کورد

ده لێن: هونه روه ر دو تاریخی بۆیه، که ی هات و که ی له دنیا رۆی، چونکا هونه روه ری به وزه، ده می دپته دنیا و بو هه میسه ناوی چاکی ده مینته وه لوچی شاعیری چینی ده لێ ئیمه شاعیران له گه ل عه ده م ده جه نگین تا به یئینه دی مشت له دیواری بی ده نگه ئه ده ین تا موسیقی له به ر سیفدا بیسین و بیین، هه وای بی ئاسو له بری کاغه زدا ده گوشین و له هه وای دو تپلی دل، بین و سیلابی هه ل ده ریژین، جا که وای شاعر بزاونی بیرو ئه ندیشه یه، هه لچونه، شوو و خه یال هه لخرینه. ما کسی گورکی ده لێ: هه ر ئاسه واریکی هونه ری که به دروستی عه شق به ئینسان و له سه لامه تی نه فس بیته دی ئه گه ر دژی بیرو براوی ئیوه ش بی خوشه و بو وه رگرتن ده بی، هونه روه ر به هیانه دی هونه ری خو، قانون دانه نی و به هیزی بیری خو (فورم، صورته، قالب) دانه نی. مه وله وی کورد له ته رکیب سازی، ته سویر به دی هیان، ته شبیه، ئیستعاره که سایه تی دان به ئه شیا، ئیهام و ته وریه به کار هیاندا، که م وینه یه.

باله خانه ی چه م دیوانه که ی تو بانه ناو، وه گل ئاستانه که ی تو
تکesh عاجز که رد خه یالت تیشدا ئازیر بو جاری پابنیه پیشدا!

ئیهتقادات و ئه ندیشه ی ئیسلامی حه کیم مه وله وی مه عدومی (عیلمی که لام یا ماوراء الطبیعه) و هه ندی ئاماژه به شه رح حال و نوسراوه کانی

سه ر داری عارفان و خواناسان و میرخاسان و شت زانان پیشه وای خوو ئاکار جوانان پیری ده ستگیری شاری عیلم و فه لسه فه و که لام شاره زای ده ستوری حه قیقه ت و شه ریعه ت و قورئان، تشکده ری ئاسوی بی گومانی نمونه ی یه کتا په رستان و خوا خوازان مه ولانا حه کیم مه وله وی مه عدومی کورد (قُدس سره العزیز) ده فه رمی:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مَنْ تَاَهَ فِیْهِ نُهَیْئَةُ الْحَکِیْمِ

هه ووه که ی ره حمه ت روی سه مای که ره م

سه لات و سه لام که ی که م ئیسته که م

بییری و بریژی و بدا وه هه مدا

وه سه ر مه زره عه ی روچی خاته مدا

کوردەواری ۲۸۴ / شەپۆل

غەنی و تیرو پرن. هەروا دەلی: ئەو هەوایانە ی عۆمەر اغای گۆرانی بیژ لە «دیادین Diaadin» بە گۆرانی جیا جیا دە یوت جار جار تیی دە چرکاندو گۆرانی یە کانی شادو بن بزبو بوون، جار جاریش خاوو خەم و خەفەت هین بوون.

لیارد لە کتیبی نینەواو کە لەوا روخواه کانی ئەوی لە بەرگی یە کەم پەرە ی ۲۹۲ لە بابەت شیعو موسیقی کوردانی یەزت: ئیزەدی یەو دەنووسی: گۆرانی وتنی ئاوان لە سەرگۆری شیخ هادی لە لالەش پر شکوو خەمیارانە بوو. من لە تەمەنی خۆمدا قەت گۆرانی یە کی وام نە بیستوو کە تا ئەم رادە یە شوین دانەربین و لە هەمان کاتیشدا دلنشین و دلگیریش بی. دەنگی شمشال و نە ی بە هەوای خۆش خۆش، لە گەل دەنگی پیاوان و ژناندا تیکە لاو دەبوون و هە ی نیوان نیوان بە هوی دەهۆل کوتان و سنج لیدان، دەنگی شمشالە کە دەپرا.

میلینگن Millingen لە کتیبی ژیا نی کوچەری لە نیو کوردان پەرە ی ۳۱۳-۳۱۴ باسی کۆری لە مرفۆه جەنگیە پیرو لاو کانی هۆزی کورد دە کاو دەلی: لە پرا و لە نا کاو، چەند گۆرانی بیژ پیکەو دەستیان کرد بە وتنی چەند گۆرانی دل لاوین و دلنەوازی کوردی لە جۆری ئەوینداری و ئیساساتی. کەم کەم کە هەستی ئەوینداری شیعو گۆرانی دەهاتە جۆش و خرۆش، حالەتی چاو، دەم و لێو، وە گشت ئەندامیان دە گۆرا، زۆر بە یان روالەتی عاشقانەو پر پیکە نییان بە خۆو دە گرت. هەندی لەوانە دم و چاوی گرژیان لە خۆ نیشان دەدا، بە لام خەتی و یقار و پیاوانە ی، دەم و چاویان لە گەل لوتف و بی بەند و باری و سەفای کە هیزی موسیقی لەو دەمە ی دا دەلیبوو نیو گیان و هەناویان، زۆر سەرنج راکیش بوو، کە چی ئەوانی دیکە یان لە گەل ئەو ی روالەتی شاعیرانە و هەندی بە سالاجویان نیشان دەدا، هیمان رەنگو روی سادە و گوندنشینان هەبوو. میلینگن هەروا دەلی: یە کی لەو ئاوازو گۆرانی یانە، ئەو نە شوینی قەوی لە سەر مێشک و ئەعسابی موسیقی ناس دادەنا کە تا ماو یە کی دوور لە مێشکمان دا نە دە چوو دەری، من خوو بەو گرتبوو کە ئەو گۆرانی بە لەزەتی تایبەتەو لە بەر خۆمەو دەو پاتە ی بکە مەو بە دەنگ بیان خوینم^(۱).

۱-۴- واسیلی نیکتین کوردو کوردستان تەرجمە ی محەمەدی قازی، پەرە ی ۳۰۱-۳۰۴، چاپی ۱۳۶۶.

کوردده واری ۲۸۵ / شه پۆل

□ رهنگ - رهنگ به دیهاتویه که، به یارمه تی دیتن و بینین ده رک ده کری و ده ناسری و ده زانری چیه. سه ره تای ناسیاوی مروف له ته ک ئەم نیعمه ته له ریگی خۆ کردو خۆرسکه وه یه. جیلوهی جادویی رهنگ له گه ل گیانی ئاده میزاد تیکه لاو بووه و پیکه وه ده ست له ملان بوون، لانی کهم له سه ره تای غارو ئەشکه وت نشینی، خوی به دیهینه ری مروف، مژومیشک و ده سی خوی بو به گیرهینانی سه رچاوه ی رهنگ له خۆرسک و سازدانی وینه له گه ل ئەواندا به کاری بردوووه. برهوی ژیارو شارستانی، بهرز بوونه وه ی باری کۆمه لایه تی مروف، به ژینگه ی ناسین و ئەزمونی کرده وه ی خوی په ره ی پیدا، له گه ل شۆرشه ی پیشه و سه نعه تی به سراو به سه رچاوه ی خۆ کرد و خۆرسکه وه، سازدانی رهنگ که متر بو ته وه و ئەمرو که له بیچمیکی به ته واوه تی ده سکر دی و شیمیایی دروست ده کری. ئەم ره وشته سازدانه له سه ر جوړو ماهیه تی ئەوانه شوینی داناوه و کارگه و فابریقه کان، له خزمه ت زیاد کردنی رهنگ و رووی بازاری گشت و په سه ندی رهنگ ده سیان داوه ته به ره هم هینانی هه موو جوړه رهنگی که له ته ک رهنگی مه وجود له خۆرسکه دا ته وفیری زور په یدا بووه. رهنگ گه لی که له چاو وراو ته بلیغ دا کاریه و له سه ره موو جوړه تراکت و جوړو به شه کانی به ره می سه نعه تی جی بو خوی خوش ده کا. فه رهنگی گشتی به ره ی مروفی به شیوه یه کی به خشکه غافلاندوووه بو کشانی غه ریزی مروفی بو رهنگه خۆرسکه کان تا راده یه ک گۆرپوه و تیکی شکاندوووه.

رهنگ

بو باشتتر رووناک بوونی ئەم مه به سته، پیویسته هه ندی سه باره ت به خودی رهنگ قسه بکه ین، له نیو گشت رهنگه کاندای سێ رهنگ: سوور، ئابی و زهرد، رهنگی ئەسلین که له تیکه لاوی رهنگی دیکه به ده ست دین، به لام ده توانری ته واوی رهنگه کان له تیکه لاو بوونی ئەو سێ رهنگه به ده ست بین، له تیکه لاوی دووبه دووی ئەم سێ رهنگه ئەسلیانه، سێ رهنگی وه چه ی تریش: نارنجی، بنه وشه و سه وز به م شیوه به دی دی،

کوردده واری ۲۸۶ / شه پۆل

سوور+زهرد=نارنجی، ئابی+سوور=بنه وشه، زهرد+ئابی=سهوز. هه رکام له رهنگه ئه سلویه کان دارای تایبه تمه ندیکی روحی به ته و اوه تی لیک جیان. بو وینه رهنگی سوور له بهر توند بوونی مهوج و شه پۆلی که هه یه تی، گهرانی خوین به له زده کاو لیدانی دل ده با ته سه ری، له م نیوه دا به گه یشتنی خوینی زۆرتر به ماهیچه کان، به ده ن بو ئه نجام دانی کارگه لی که هه لچونی زیاد تر ده خوازی ئاماده ده بی، ئه م ره فتاره ده توانی تووشی هه لپه رکی یا هه ر چتیکی دیکه بی^(۱).

رهنگی سوور: هه زم و سه رفی شتی خوارده مه نی له به ده ندا به له زده کا، وه دام و ده زگای هه زم بو جه زبی ئه ئیری، زۆرتر دنه ده دا، سوور، رهنگی گه رما، پیاهه تی و گرژی و توندو تیژی یه.

رهنگی ئابی: توند له ری نه وه ی رهنگی ئاوی (ئابی - عابی) زۆر که متره، له ش و لارو گیانی مرؤف بو ئارامبوون بانگ ده کا. هه لچون و کف و کول که م ده کاته وه، ئابی رهنگی بی بزوتن و سارده. رهنگی ئاوی سه رما و ئارامبوون ده گه بینی و دارای گیانیکی ژنانه یه.

رهنگی زهرد: که له هه ردوو رهنگی: (سوور و ئابی) توندتره، ئاژاوه چی، وه پرژنا زنا یه، له دووره وه له هه ر رهنگی دیکه خوی ده نوینی، توندو تیژی له زاتی دایه، برنده و بره ک و تیژه، رهنگیکه وشک و گه رم، له تیکه لاوی له گه ل رهنگی سوور گه رمترین رهنگی عالم یانی رهنگی نارنجی به دی دینی. کاتی له گه ل ئابی تیکه لاوی بی سه وزه وه ههروه ک تیکه لاوی بوونی خاک و ئاو ژیان هینه ره.

بیجگه له م سی رهنگه ئه سلوی و سی رهنگی وه چه له تیکه لاوی باقی رهنگه کانی مه وجود له خۆرسکدا، هه ر سی رهنگی ئه سلوی به ته ناسوبی جیا جیا به شداری یان

۱- ۵- هه لپه رکی چهن جورن: چه بی، سی بیی، فه تاح پاشایی، شیخانی، راسته ی مه ریوانی، هه وشاری، شکاک، راوچی، ره گبار، ته ک تیر، گورپ، قره پیره ژن، پشت پا، خانه میری، داغه، زهنگی، حه ریره، له بنان، شه رانی، شورور، سی که سه، ته نزه ره، تیرنگی، قلیچک، قازقاز، بیربیری، رۆمانی، میرزه بی، کوچه ری، هۆناری، گه ریان، لاچی، هه لگرتن - نه قل له پروفیسور که ره می سه یاد، بهرپرسی دهنگی «رادپو» ی کوردی ئه رمه نستان که له هاوینی ۱۳۷۵ له گه ل سه یید جه لال نیزامی کۆرانه له تاران میوانم بوون - په ره ی ۸۳ ی بافنده ی کرد، نقاش ذهن خویش - چاپی ۱۳۷۶. (شه پۆل)

هەیه. هەر کاتی لە تیکە لاوی یە کدا رەنگی زەرد زۆر بێ، وجودی دوو رەنگی ئەسلی دیکە کەم رەنگتر و کەمتر دیارە. جاری وا هەیه لە تیکە لاوی یە کدا، رەنگی سوور زۆرە و زەمانیک سەوز یا وەنەوشە یا ئابی زۆر بێ. لە هەندی تیکە لاویدا، هەر سێ رەنگی ئەسلی بە یەک ئەندازە شویتیان هەیه. هەر جۆر بێ گشت ئەم تیکە لاوی رەنگانە خۆلەمیش رەنگیان ناو. لە زاتی رەنگەکانی دوو تیکە لاوی (وەچە) تایبەتمەندی روحی دوو رەنگی ئەسلی بەشدارن، کەچی رەنگ خۆلەمیشە کان داگری تایبەتمەندی روح و گیانی هەر سێ رەنگن. تەنانت با وجودی بۆ کشانی توندی ئەم جۆرە رەنگانە بۆ لاوی یە کێ لە رەنگە ئەسلی یە کان، سیفەتی دوو رەنگی ئەسلی دیکە لە زاتی ئەواندا هەرچەند کەم رەنگتر، بەلام زەق دیارە. لەو شوینەووە کە سێ رەنگی ئەسلی لە واقعیدا سێ عونسوری ئەسلی تەواوی دنیای رەنگن، وە لە راستیدا بە واتای گشتی رەنگی جیهانن، هەر خۆلەمیشی رەنگی یانی گشت دنیای رەنگ.

تەماشاکردن و روانین بۆ ئەم رەنگانە، هەروەک روانینیکی لێو بە بزەیه کە لەولای ئەووە غەم و خەفت، ئەوین، رق و قین، وە زۆر شتانی روحی دیکە دەبێنرێ. ئەم رەنگانە قول و قایم و پتەوترن، ژمارەیان لە خۆرسکدا بێ ئەژمارە، بەلام بە دستەینانیان و کەلک وەرگرتن لەوانە نیازی بە وردبوونەووە ئەزمونی زیاتر هەیه. خۆرسکی رەنگینی کە بەرەوی مرۆف ئەوینداریهتی و بۆ هەمیشەش سەرچاوەی ئیلهامی گشت وینە هەلگران «وینەگران» باقی دەمینتەووە، لێواو لێو «لێواو لێپە» لەم خۆلەمیشی رەنگانە، عەشق بە کەلک وەرگرتن لە رەنگی خۆرسکی دا لە تەون و جولایی و کری کوردی دا لەبەر ئەووەیه کە کورد هەمیشە لە ئێو ئەووە دا بوووە هەمیشە لە لایی دیکەووە بە کەلک وەرگرتن لە کولاندنی گیا و باقی شتی خۆرسکی، ئەو جۆرە رەنگانە ی لە ئێو تەووەی کورد دا بەدی هیناوە.

ژیانی تەووەی کورد لە سەرەتاوە تا ئیستا بۆتە هۆکە لە ئێو خۆرسک و خۆکردا بيمينتەووە و نۆبەرە ی خاک و سەوزە و چیمەن و دیمەن و بەفر لە بەرەبە یانی هەر کژو فەسیلدا بچەژێ. زارۆکی کورد لە ئێو چیاو چەر و بەرد و زەرد و گیاو گول و کیف و ئاو و تافگە ی ئاو لە دایک بێ، وە هەمیشە چاوی بە گولالە ی رەنگین و دنیای گول گولین و

رهنگاو رهنگی کویستانه دیمهن جوان و رهنگینه کان بکهوی و بیان بینتی. کولۆ و فهریکهی گهنم و جو بکاته سه رینی و بخهوی و دل لیدانی رهنگی خهودیتن، خوینی پاک و بیخهوشی خوشویستن له رهگ و شاده ماره کانیدا بکه و یته گهر، له سه رچاوهی کانیه ساردو تهزی یه کان له کویستانه رهنگینه کان تینویه تی خوی بشکینتی، ئەو گشته دهر و دهشته پان و بهرین و نه خشینه، ئەو خاکه رهنگینه به و گشته چیا بهرزو تهرزو گهردن گه شانوه به لان و خان و مام و ئاپوی خوی بزانی، رهنگیش ههر وهک ههوا له نیزیکی ئەودا خو نیشان بداو مهوج و شه پۆل بداو به ههر نه فەس کیشانیک بچیته نیو قولایی ههست و عاتیفه یه وه به بونی گوله بین خوشه کان روچی شاد بی و له خوشیان شاگهشکه بکا.

ئوگر بوونی کورد به خوړسک و جوانی له سۆنگه ی عهشق و ئەوین به دایکه وه به. رهنگی جوړاوجوری تهون و کرو جولایی کوردی له یقارو جوړبه جوړ و هاوهرهنگی و هاودهنگی رهنگه خوړسکه کان ههوینی گرتووه. کر-ی کورد ئاوینهی بالانوینی رهنگ دانه وهی رهنگینی خاکی رهنگاو رهنگی کوردستانه، ئەشق و ئەوین به و ئاخ و خاکه، وه جیلوهی جوان و رازاوه، دلرفینه کانی به تارو پۆو رایه له کانی ئەو نیشتمان بهر کهت و مایه ی پی به خشیه. دیاره ئەو هه مووه دره خششه نه بوته هوی روح و گیانی فریو و بهرهم بو بازرگانی، ههرچه نده ته نراو، چینراو، کرو تهونی کورد بو خالی کردنی کهف و کولی دل و دهرون به وینهی له خووه رهنگی دژ به یه کی له بال یه کتر داناوه، به لام ئەوه به یه کپارچه بوونی فهزای کرو تهونه که زیانی نه بووه، وه نیزام و ته کوزی هاودهنگ و پیکه وه سازیان، ئاقاری گهرم و پر ئیلتیهابی کرو تهونه که ی له سنوردا نهی هیشتووه له بهریه ک بترازین، ههروهک خوړسک که یه کیه تی سه رچاوهی نووری ئەم به دیهاتووه، به دی دینی، نیشانه ی یه ک قانونمندی قه بول کراوه، له سیمما و پیشانی گشت رهنگه کان قابیلی دیتنه.

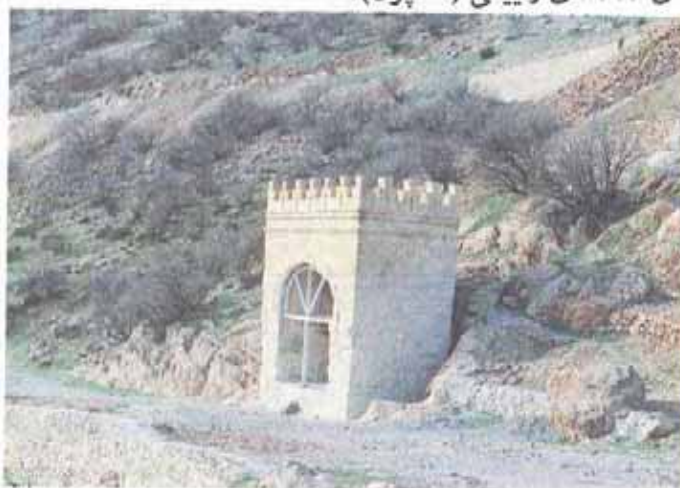
له لایی دیکه وه، په سنی خوړسک و عهشق به وه، خوړسک بو کشان نه بوته هو له بو به دیهتانی پیشه ی دهستی. بهراوه ژو، شوین دانانی ئیلهامی خوړسکی له کرو تهونه کان داگه یشتونه ته شکل و بیچمی واکه له ههر ئاسه واریکدا زۆرتر له ههر شتی

کورده‌واری ۲۸۹ / شه پۆل

مایه‌ی ئینسانی قاییلی دیتنه.

لیره‌دا مرۆف خۆی خۆرسکیکه که دوو ژیر کوزیلکه‌ی هه‌یه، یه‌کن له‌وانه ژینگه‌ی ئه‌وه، کریا ته‌ون و نه‌خش و نیگار (ته‌بیعه‌تی دووه‌می و ئافه‌ریده‌ی بیرو مینشک و هه‌ستی به‌ره‌ی مرویه) یه‌کن له‌ ژیر کوزیلکه‌ ئه‌وه، به‌گشتی و به‌ تیکراییی ئینسان عاشق و ئه‌وینداره، خۆرسک مه‌عشوقه‌یه‌تی، کرو ته‌ون و نه‌خش و نیگار سینه‌ری ئه‌وینی هه‌میشه‌یی ئه‌و دووانه‌یه - (شه پۆل).

ته‌رجه‌مه‌و نه‌قل له‌ کتیبی «بافنده‌ی کرد» و «نقاش ذهن خویش»، چاپی سالی ۱۳۷۶، په‌ره‌ی ۳۲ تا ۲۷ نووسراوی مه‌سعودی ره‌حیمی - تاران ۱۲/۹/۱۳۷۶ و ۳ دسامبر-ی ۱۹۹۷ ی زایینی (شه پۆل).

طاق گرا

طاق گرا - گردنه باطاق

طاق هلالی منفردی است که بصورت مستطیل شکل حجاری شده است. برخی طاق گرا را علامت سرحدی ایالت ماد از ایالت اشکانیان می دانند.

سایر غارها:

۱- غار قوری قلعه: که طولانی‌ترین غار ایران است بر بالای کوه قلعه گور واقع در ۲۷ کیلومتری شهرستان پاوه در منطقه روستای قوری قلعه می باشد.	در روستای سنقر آباد بیستون.
۲- غار جوجار: واقع در کوه پراو	۷- غار حاجی: در روستای کله‌جوب دینور.
۳- غار غسل: در دیواره کوه بیستون.	۸- غار سید شهاب: در دهستان میانراهان.
۴- غار کاوات: واقع در شمال روستای شبانکاره جوانرود.	۹- غار طویلله سوراخ: در روستای بیلوار قلعه شاخانی.
۵- غار کیوتر: روستای میانراهان.	۱۰- غار کنشت: در روستای کنشت.
۶- غار مردوزان و غار مرخزل و غار انار:	۱۱- غار آواز: در ۲ کیلومتری جاده سنقر به کرمانشاه روستای چشمه سهراب.

۲۹۶ - شه پۆل

خوئی ئەودەنگ خۆشی و گۆرانی چرینانە فیروبوو، باوکی شارام لە گەل (شیخ حوسین داودی) پیکهوه بون و لە هونەر و دەنگ و ئاوازی خۆشی ئەو کە لکی وەرگرتوو و شارامیش هەر لە میرمنداڵیەوه فیرو گۆرانی و تن بوو و لە باوکی خوئی فیرو ئەو هونەر بوو، دایکی شارامیش کە لە بنە مالهێ قەدیمی دەور کرماشانە گۆرانی و موسیقی کوردی فولکلوریکێ کوردی باش دەزانی و بەر لەو شارام بچیتە فیرو کە دایکی ئاوازی کوردی بوو و توووە تافیرو بکاو ئەمیش جوان فیرو بوو، ئیستایش لە گۆرانی و تندا، دایکی بە شارام یارمەتی ئەدا تارەسەن تر گۆرانی کوردی بیژی. لە راستیدا دایک و باوکی مامۆستای شارام، شارام کە لە کرماشان پەروەردە بوو کە خوئی بە هونەر و موسیقی و ئەدەب و فەرھەنگی کوردەواری گرتوو و جار جاریش شیعو هونەری و توو و هەروا لای بیژاد (بیژاد) کرماشانی ئەدەب و موسیقی فیروبوو، بەلام شارام ماوە یەکی زۆر کرماشانی بە جی هیشتوو و لە تاران نیشتە جی یە و کورێ ۱۰ سالانە ی بە ناوی (حافظ) هە یە کە ئەمیش دەنگی خۆش و گۆرانی دەلی، شارام لە تارانیش لە هونەرستانی موسیقی نیشتمانی، لای مەحمود کەریمی شیوێ بونیادی، رەدیف، ئاواز و موسیقی سوننەتی فیروبوو و لە ئامۆزگە ی (صەبا) شیوێ ئازاد، لە عەبدوللاخانێ فیروبوو. هەروا لە دەرسە کانی (نور عەلی برومەند) کە لکی زۆری وەرگرتوو، بە تایبەت کە نەواریکێ شارام لە دەسگای (ماهور) دا، دە کە ویتە بەرگۆی (برومەند) دەفەر می ئەم دەنگە دەنگی کە سیکە لەخۆمانە، ئەبی بیبینم، شارامیش لە کرماشان دەچیتە خزمەت (برومەند) بە تایبەت شارام شیوێ تەحریر، ئانالیز (یشی یەو) چ لە باری ریازیات، جەبر، تەحریر و ئەدەواتی تەحریری ئانالیزی (یشی یەو) لە باری شیوێ هەندەسی، کە دلەبر و گیرا و سود دەربوو، جوان لە (برومەند) فیروبوو و هەر لە تاران (سیتار) کە شارام زۆری پێخۆشە لە ئەحمەد عیبادی فیروبوو و شارام هەر لە مندالیە وە لە تە ک ساز و ئاوازی موسیقای وە ک (تەمور، سەنتور، تار، سی تار، دەف، دمه ک) ناسیا و بوگە و گویا ئەو جوۆرە سازانە هەموایانی هە یە، بەلام شارام لە نیوگشتیان سی تار بە باشترینیان دەزانی، بو ئەو گۆرانی چرە کە هەم خوئی ئاواز بخوینی و هەم خوئی سی تارە کەلی، بدا، شارام هەر کەس شتیکی تازە ی زانیی زو چۆتە لای فیروبوو و شارام دەلی: بو ماوە ی بیست سالی رەبەقە بە ویتە ی رە سمی و باو لە تە ک دەنگ و ویتە یانی رادیو

تلویزین (دهنگ و رهنګ) کارده کهم، بهلام ئیستا خوشم نایی له جیگای عومومی داکار یاهاو کاری بکه م، بویی له جیگای گشتی خوم نیشان نادم، له سهره تایشه وه دوست و برادره و تیان: حه یفه ئه م دهنگه خوشه ی تو گشت خه لک ئیران نه ی بیسن، ئه وه بومیش چومه سهردهنگ و رهنګ و نهواره کهم که و ته بهرگویی (برومه ند) و چاره نوس منی هینایه سهر ئه م ریبازه، شارام ده لی: هه مو ده زانن (نور عه لی برومه ند) گه و ره ترینی ئوستادی موسیقی ئیرانه و منیش له سونگه ی لوتفی برومه نده وه هه ژده ساله کاری جیدی و له ته ک کوپری موسیقای (شهیدا) کار ده که م، شیعری ئاههنگه که ی شارام ته زمینیکه له هی شیخ به هایی و شیعره که یش هی خه یاله ی بوخارایی یه که به م ناوه یه:

«تاکي به تمنای وصال تو یگانه...» و چهن به تیکشی له مه سنه وی مه ولانا جه لاله دین به لخی یه وسهر په رستی ئه و کوپره (محهمه د ره زای لوتفی) بووه، شارام ده لی ئاخیرین کارم یانی (آتش در نیستان) ئه گهر له گه ل ئه ولین ئاوازیدا که له سهر دهنگ و رهنګ خویندویه تی به راوردی بکه ن لیک جیانا کریته وه و زور له یه کترده چن، شارام ده لی هندی که س دوا ی شورش خویان گوریوه، بهلام من نه م توانیوه خوم بگورم. شارام له سالی ۱۳۶۳دا ئاوازیکی به ناوی (گولی سه دبه رگ) وه ختی باش بووه، بویی وا دهنگی داوه ته وه و جیگای خوی له دل ودهرونی خه لکابو خوی خوشکردوه و شیعره کانیشی خوم هه لم بژاردوه، دیاره وهخت بایهخی زوره و هونه روه ر ئه بی وهخت ناس بی، کاریک ئه گهر له وهختی خویدا ئه نجام نه دری وه ک تیرییکه، به بی هه ده ف ره ها بی. شارام لای وایه هونه روه ر ئه بی پابه ند به ئه ده ب و ئه خلاقی باش بی: تاخه لک شتی باشی لی فیرین، شارام هونه ر بو هونه ری قه بول نییه که ئورویایی قایلن. شارام ده لی گه و ره زانایانی وه ک تولستوی و پیاوه ئاینیه کانی دنیا هونه روه ر به پیغه مبه ریک ناوده به ن که ئه رک و ئه سپارده یی قورس له بان شانیه تی ئه بی له ریگای هونه روه خه لک فیری خوی مروفانی و خوو ئا کارو ره فتاری چاک و ئینسانی و خودایی بکات و ئه بی و شیار بین ئاههنگ و ئاوازی ره سه نی خومالی به خه لک فیر بکه ین تا فیری ئاوازی ناره سه ن و نامو و ناشیاوی بیگانه نه یین، شارام ده لی: به داخه وه زور هونه روه رمان بووه، ته نانهت له کورده کانیش چونه ته کا باره و چاره ره ش بون، بهلام من هه رگیز

۲۹۸ - شه پۆل

پام نه ناوه ته ٺه و جوړه جیگایانه. جا هر له م سوڼگه وه دوژمنم بو په یا بووه و منیش و تومه هونه روه نابی پرواته ٺه و جوړه شوینانه و ټا بروی هونه ره که ی بیا، کورددارای موسیقی سوننه تیکی زور ره سهن و باشه و له هیچ شوینیکی دنیا وینه ی گیرنایی و نایینک و نایش بیسری بیتر من ناتوانم بچمه ٺه و جوړه جیگایانه و ټا بروی هونه ره که بهرم هندی که س ههن به داخه وه به سته و ملودی کوردی به فارسی ده خوینی ههر ٺه مه ٺه بیته هو ی به رزی کاسیته که یان. به لام و تنی شیعی فارسی بو موسیقی و ټاوازی کوردی، هونه ره که ده ټالوژینی و خراوی ده کا. شارام ده لی من که له زاروکیه وه ټاوازه کوردیه کان له دالکم فیروم کاروانا که م. له کرماشان زور که س ههن خزمه تیان به زوان و هونه رو ٺه ده بی کورد کرده، بووینه: به ریز (موسهنن) له بابه ت موسیقی و ملودی کوردی زورشتی کو کرده ته وه، هونه روه ٺه بی له و شته خو مالیا نه که لک وه ربگری و تازه ی بکاته وه، نه ک تیکه ل پی گه لی بکات و موسیقی یه ره سه نه که ش له نیو به ری که به شیعی ناکوردی بیخوینی. شارام ده لی: منیش ٺه و ملودی و ټاوازان ی له بابه ت موسیقی کوردی یه وه یه کو م کرده ته وه و خه ریکم بیکه مه کیتاو یک، من ٺه توانم ټاوازی (ٺه بو عه تا) بخوینم به لام ٺه گهر له سهر سوننه تی ټاهه نگی کوردی بی خوینم خراو ده بی. ټیمه ٺه بی موسیقی ره سه نی کوردی به خه لک وه به دنیای بناسین، جار یکیان له ټوسا سه سن کیسای ٺه ژ نه فتم وتی: ههر که س له کورده ستانه وه هاتو ته تاران و گورانی کوردی خویندوه، کوردی که ی خراو کرده، شارام ده لی: من له شیعی حه یران عه لی شای سه حنه یی بو گورانیه کوردی یه کان که لک وه رده گرم، که به راستی ٺه م موسیقایه، ته نیا موسیقی کوردی په تی نیه به لکو موسیقی غیر فانی کوردی یه و موسیقی کوردی کیتاو خانه یه که سه ره به خو یه، جا هر بو یی ده مه وی له بابه ت موسیقی کوردی چهن کاری سهر به خو ٺه نجام بده م و پیشکش به نه ته وه ی کوردی بکه م، فهره نگی کوردی فهره نگیکی ره نگی و نه خشینه: به لام ته واوی ټاهه نگی و موسیقی و هه لپه رکیی کوردی له ریشه دا یه کیکه و جباله یه ک نین. ههر چهن ٺه توانم بیژم ده ستیک بو جیا کردنه وه یان له کار دایه و له کار دابووه، به لام ٺه وه گرینگ نیه ٺه وه ی کورده خو ی باش ده زانی هه مویه کن. شارام ده لی جوړی موسیقی له نیو ټاوا یه کاندا باوه که به جوزله (دوزه له) زورنا، نهرمه نه ی، شمخال و ده هول

ته نجام ته دری. به لام له شاره کان به (تار، سه نتور، که مانجه، دمه ک و... ته نجام ته دری، به لام موسیقی (ته موره) زور کونه و من خوشم لیبی دی، خه لک ولات (دالاهو و گوران) چه واشی (به رعه کس) فهره ننگ موسیقی ئیران، مهره نگیک تایبته به خویان هه یه، حاکمه کان له ئیراندا نه یان زانیوه بایه خ به موسیقی بدهن، هه ر ته و نه بووه بو یان نورپوه، ته نانهت ناوه ندی ئاینیش بایه خ شیاو یان به موسیقی نه داوه و به سه دان ساله موسیقی زیندانی کریاوه. به لام له کورده واریدا موسیقی به شی له ژبانی خه لک پیکدینی وه ک نانه و ناوه بو خه لکی کورد. له شاره کان له ئیراندا ته لین: موسیقی حه رامه^۱.

به لام له نیو کوردی دالاهو و گوران موسیقی هو یه که بو عیادهت کردن و موسیقی به شیکه له ژبانی کورد. دیاره له شاره کاندا له ئیراندا که موسیقی بو شور و هه ر لپه رکبی ده رباریان بووه، به لام له کورده واریدا هو ی عیاده ته. نه ته وه ی کورد بو سازی (ته موره) بایه خ زوری له بهرچاو گرتوه و نه میش جیگای شانازی یه بو کورد. موسیقی ته موره موسیقی یه کی مه قامی یه و بو پاک و خاوین کردنه وه ی دل و دهر ونه و جو ری عیاده ته، بو یی کورد و اریزی لی ده گری و له بهرا دهس و په لی خو ی ده شو او نه وسا کورد به تایبته له دالاهو له نیو کوردانی گوراندا دهس بو (ته موره) ده بهن و ماچی ده کهن: شارام ده لی: خو م که کوردی کر ماشانم ده زانم هونه ر وهری گه وره و موسیقی زانی کر ماشانی زور مان هه بووه و هه یه، عه لی ته لبوزی که ۵۰ سال بهر له سالی ۱۳۷۳ نیوی موسیقی کوردی کرشانی سه ر به رز کردوه، هه ر چه ند موسیقی کر ماشانی خه ریکه له نیو موسیقی کرمانجی (سو رانی) بتویته وه و گورانی بیژانی کر ماشانی ناچارن له شیعی زاراوه ی سو رانی و له ئاهه نگیما یه ی (ماهور، شور، شوشته ری و...) که لک وه ر بگرن. له کر ماشان که سانی وه ک (شیخ حوسه ین داودی، بنه ماله ی ده رویش حه سن خه راباتی، نیعمه ت عه لی خه راباتی) بوون و هه ن که مایه ی شانازی موسیقی کوردی کر ماشانین. خو م له فورمی ته حریر فیگوره کاندا له وه ختی گورانی چریندا له ره گه ی هور ی

۱- ئیمام محمه د غه زالی موسیقی به مه باح ده زانی و شهرع لای حه رام نیبه ته نانهت موسیقی ده رمانی ده ردو نه خوشی و ناخوشینه، چاهه ربوی قورئان به ده نگی خوش ده خویندری و بانگ دان و مه ولودنامه و میعراجنامه به ده نگی ده ننگ خوشان ده خویندری (شه پول).

۳۰۰ - شه پۆل

كوردی كه هی كوردی خوْمانه و هوْره ۱۹ مه قامی هه یه كه لْك وه رده گرم، هوْره بهر له ئیسلام هه بووه، شارام ده لْی: ئاوازیله كه من ده یخوینم فه رهنگ، فیکور، حه ماسه، ئا کسان، روْحه كه ی له فه رهنگی كوردی یه وه سه رچاوه ده گری و خوْته داته پال موسیقی سونه تی كوردی، ههروه ك وتم زوْربه ی ئاههنگه كانی (شهیداو عارف) له موسیقی كوردی وه رگیراون، چونكا موسیقی كوردی دپس نه خوار دوه و بیگانه یش نه ی توانیوه بیگوری، ره سه ن تره. ده لْین: دهنگ و ئاواز و گورانی چرینی (حافز) كوری شارام كه ۱۰ سالانه یه كه وته بهرگوی نیعمه ت عه لی خه راباتی) وتی: له حافز كه ری با بروا كاری دیکه بیجگه له ئاواز خویندن فیربی، هه رچه ند دهنگی زوْر خوْشه.

شارام ده لْی: خه لْك له هیندوستان زوْر تر بایه خ به هونه ر ئه ده ن، له گه لْ سی تار ژه نیکدا بومه نا سیاو تكام لی كرد سیتاریكم بو لی بدا وتی: ئیستا ناتوانم به لام بو ت لیده ده م، ئیواره یه ك له ساعت ۸ شه و بانگی كردم بچمه مالیان تا سیتارم بو لیددا، پیمان وتم له ساعات یانزه ی شه وه کیه وه خه ریکی مه شق و ته مرینه، به لْی هونه روه رئه بی واکارباک، جاکاتی سیتاری لیده دا هه مومان له سی تار لیدانی ئه و سه رمان سوْرما، به راستی ئه بی وای لیده ی تاخه لْك له زه تی لی بیات، شارام له نیو موسیقی كوردیدا ههروه ك خو ی رای گه یاندوه دهنگی سه ی عه لی ئه سه كه ری له هه مو كه س پی خوْشتره و له سه ی حوسین داودی و (ته موره) لیدانی میرزاعه لی كه فاشیان خه لْکی كرنه تاریفی ده كرد، ده لْی: ئه گه ر هونه روه رانی ئیمه له بابه ت (دوزه له، نه رمه نه ی، ده هو لْ و زورنا، له كوْری جیهانیدا به شداری بكه ن بی شك سه رده كه ون. شارام ده لْی له گورانیه كانمدا له ئه شعاری وه فایی، مه وله وی سه ی یاقوو سه ی سالح ماهی ده شتی كه لْك وه رده گرم و له كوردی خویندنه وه ی خو ی رازی یه، لای وایه ته نیا دهنگ و ئاوازی خوْش بو هونه روه ربه س نییه، ئه بی موتالا بکات و زیاتر شت فیربی، شارام وه ك خو ی ده لْی خوْشی له گورانی شین و خه مگین نایی، گورانی

۱ - ئه مه نیشای ئه وه یه كه هونه روه رکیانمان رازی نین و خه لْك قه دری هونه ر نازانی كه چی نه ته وه یه ك هونه ر و هونه رمه ندی نه بی و ه ك هیچی نه بی وایه، هونه ر نانه، ئاوه، ژیانه، هونه ر مه مخلوقی خوایه، دینه، ئاینه، بیكه س خو م بیكه س وه ته نمه، دینمه (شه پۆل).

۳۰۱ - باوی کور دهواری

شادی پی خوشه، له ئیراندا به سهدان ساله فرههنگیک باوه که دهلی (چه شود به چهره زردمن نظری برای خدا کنی - که اگر کنی همه دردمن به یکی نظاره دوا کنی) شارام ته و فرههنگه په سهند نا کا.

فرههنگی مهولهوی په سهند ده کا که دهلی: (مرا عاشق چنان باید که هر بادی که برخیزد - قیامت‌های هر آتش زهر سویی برانگیزد). ته مه خوشه، که له م فرههنگه هم خه م، هم عیشق، هم حه ماسی، وه فرههشتی تر دهنگ ده داته وه، من ده کوشم له ئاوازه کانمدا فرههنگی کوردی بگونجیم چونکا، موسیقی کوردی که م و کوری تیدانیه وله ته وه له وه تا اخره که ی هه مو حه ماسیه. هندی که له دهره وه ی ولات گه راونه ته وه گه یشتونه ته هندی ریزه کاری و نازک خه یالی و لایان وایه ته بی موسیقی سوننه تی بگورن و ته وانیه خوشیان له موسیقی سوننه تی دی، پی له سهر ته مه دانه گرن، به لام ههر دو له هه له دان: هه وه ک عومهر خه یام ده لی: (قومی متحیرنند در مذهب دین - قومی متفکرند در شک و یقین - ناگاه منادی در آید ز کمین - که ای بیخبران راه نه آنست و نه این) ته بی زورتر بیربکه ینه وه و موسیقی کوردی و ئیرانی که به سهدان ساله بی خاوه نه، دانیشتین چاره ی بکه ین، ئیستابه داخه وه له ئیوگه نجاندا موسیقی غه رب ره و اجی زورتره. ته بی ته مه چار بکری. ته م قسانه نیشانه ی بیری وردو تیژوژیرانه و جوانی شارامه و دیاره له جم و جولدا یه و ناو هستی، شارام نارزی ده لی: به باوه رم هونه رمن که سیگه که وه سهر وه خت خوه ی ههر کاریگ ته انجام بیه یه. چون که وه خت ته رزشی فره س. وه کاریگ ک وه وه خت ته انجامی نه یه، مینیده تیرویل و بی هه ده ف.

که م مایه بون ئیمه له وه سه که موسیقیه گه مان ئاسمانیه، وه لی خوه مان بوچگیم! ئیمه یای نه گردیمه وه گه رد موسقیه و پهروه رش پیابکه یم و گه ورا بومن، یای نه گردیمه وه گه رد موسقیه و هور بکه یم.^۱

۱ - ته مه و تووژیک بووه که به ریز کاک علی فیللی به ریوه به ری نوسینی کوواری ئاوبنه له ته ک شه هرام نازریدا به زاروه ی کرمانی ته انجامی داوه و له ژماره ی ۱۳ چاپی ۱۳۷۲ - وله په ره ی ۶ تا ۱۳ ی ئاوبنه بلاو کراوته وه و منیش که لکم لیوه رگر توه، خواهه مومان بوخزمه ت کردن به زمان و فرههنگ و ته ده ب و عیلم و زانین و هونه ری کورده واری سه ریخت (شه پول).

۳۰۲ - شه پۆل

عوسمان کیمنه یی

عوسمان کیمنه یی گۆرانی بیژنیازیز و ناوداری کورد-هونه روه رانی کورد
هه میسه به درژیایی میژوی کورد و کوردستان نه خشی زۆرگرینگیان بو پاراستن و بهرز
کردنه وهی فهرهنگی نیو کورده واری گرتۆته بهر، له و نیوه دا هونه ر مه ندانی به شی هه ورامان
که له هۆره که لکیان وه رگرتوو وه ئه وه ش ئاههنگیکی کۆنی کورده و ده که ریته وه بوسه رده می
به ر له داها تنی ئیسلام، سه رجه له ی پاراستنی ئه و فهرهنگه ن، کاک عوسمان هه ورامانی له
سالی ۱۳۱۵ی هه تاوی له گۆندی کیمنه ی سه ر به هه ورامان له دایک بو وه له پاشان له گه ل
باوکی و دایکی دا چۆته ئاوی (نارنجله) ی هه ورامانی ئه و دیو و ژنیشی له ئاوی (که چینه) ی
سه ر به هه ورامانی به شی که رمین هینا وه و ناوی (به هی) خانمه و کچی حه مه ی محیدین، مه حی
دینی حاجی حه سه نه له که چینه ی باخه کۆن وه هۆزی حاجی سوره ن و کاتی که را وه ته وه
به شی ئه م دیو له ترسی زولمی پیا وه کانی شا که را وه ته وه بو ئه و دیو له ۱۳۴۸ له دار ته کاندنی
گۆیز ده که ویته خواری و قاچی که ده شکی که شیخ محه مه د سادق هه ورامانی بو یی هه ل ده
به ستی و چاکی ده کاته وه، زۆریش ده س ته نگ بون و سه ره رای ئه وه ش سه دام زۆری
بو هینا ون تا ئاویه که چۆل بکن و بچینه ئوردوگا؛ به لام چۆنه ته (هه له بجه) که به داخه وه له
سالی ۱۳۶۹ دا سه دام به گازی شیمیایی هه له بجه ی ئاگرداو (له ۱۶ و ۱۷ و ۱۸ / ۳ /
۱۹۸۸ی) زاینی که کورده واری و شاری هه له بجه ی شیمیاباران کرد، زیاتر له (۵۰۰۰) که سی
له ژن، زاروک، پیاوی پیر، مندال، میر مندال، کچو کوری قر کردوه موخه فه بون و شه هید
کران به ده سی سه دام^۱ هونه رویری به ریز کاک عوسمان کیمنه یی و خیزانی دوباره ئاواره ده بن
و له که ژه کانی عه بابیلی، هاوار، چه می ته ویله و شوشمی یه وه ها تونه ته (پاوه) و له ویشه بو
ئوردوگای سه ریاس و له ویشه وه بو ئوردوگای ده ره بندی دزلی و له ویشه وه به ئیجازه ی
کووماری ئیسلامی ئیران چونه ته (مه ریوان) و نیشته جی بون. عوسمان کیمنه یی ۶ کور و ۲ کچی
هه یه و بو ماوه ی چل سال زیاتره گۆرانی ده لی و به تایه ت (سیاچه مانه که چهن به شه: مام

۱- بو زاینی جینایه تی سه دام و سه دامیان بروانته باسی هه له بجه ی سوتا و هیرو شیمای کوردستان له کتیی زانا بانی
کورد ج ۴ و ۵ په ره ی ۲۱۶ تا ۲۴۷ به قه له می (شه پۆل) چاپی سالی ۱۳۷۴ - تاران عه فله قی سه دام

۳۰۳ - باوی کورده واری

حه یدەر کا که، ره شه غولام وه تا ۱۰۰ جو ره، که بی موسیقی ده خویندری و واژه ی شادی تیدا به کار نابریو ته نیا تازیه خوینی و پرسه یه. یا (چیله) که به موسیقی و چه پله ریزان و له کاتی شادی و خوشیدا ده خویندری، دایک و باوکی کاک عوسمان ده نگیان زور خوش بووه و (سیاچه مانه) یان باش و تووه.

عه شقی ئیوارهی سه ره یی کانی
رؤژ ئاوا ئه بی، چه م تاریک دایه
مانگ به تریفه ی ناودی ئه کاکه یل
«سیاچه مانه... سیاچه مانه...»
«سیاچه مانه... سیاچه مانه...»
ده ردت له مالم نه ونه مامی نو
ئه و گورانسیانه که به (گیانه که م له یل و... دواپی دین (سیاچه مانه) ن که ده بی گه رو،
واژه بکشی و ئه وانهی که به کیشانی که متره وه، ده خویندرین، ورده به زم یا گوش ی یان پی
ده وتری، وه ک (هه ی داد هه ی بیداد تو خوا گرانه ن ده ردم - سه یری بالا که ن به خواته مام
نه که ردم) وه گورانی (شیخانی) که جو ری پارانه وه له به رخا و پیاوچا کانه، کاک عوسمان له
مندالیه وه (سیاچه مانه) له باوک و دایکیه وه فی ر بووه، وه له کاک ئه حمه دی لالو حمه حاجی
(نازاری) فی ر بووه و (باوانه که ی باوانم هه ر توگیانی شیرینم - تو خواله خوام داوا یه مهرگی بالا
که ت نه بینم ی له گه ل ئه وان خویندوه.

کاک عوسمان باوه کو، نه خوینده واره، به لام خوامیشک و حافیزه یه کی به وزه ی
پیداوه و شیعری زوری له شاعیره گه وره کانی کوردی له به ره وه ره ک هه نگ وایه و ریگای
دور ماندوی ناکات و له جوانترین گول شیره وه هه نگوین ده گری و شانهی هه نگوین سازده کاو
به خه لکی ده دا، تابینوشن و شفای ده رده رنج و نه خوشی و ناخوشی دل و ده رونیان پی بی.
(فیه شفاء للناس) کاک عوسمان ته نانه ت خویشی شیعو هونه ی و تووه و ئه گه ر شیعریکی
ناریکی بیستی خو ی به زه وق و قهریحه ی خوا پیداوییه وه، راستی کردو ته وه و ئاهه نگ و

۳۰۴ - شه پۆل

گۆرانیه که ی خۆی پی رازندوتهوه، ده‌لین: جاریک له هه‌له‌بجه به‌زۆر ده‌بینه سه‌رده‌رسی نه‌هیشتنی نه‌خوینده‌واری، به‌لام به‌چه‌پله‌لیدان (ئوخه‌ی له‌رزانه... موباره‌کت بی‌لیره‌و په‌روانه) یا (هو‌خپه‌له‌خرمال سور‌به‌ده‌سمال - هاره‌ی می‌خه‌ک به‌ن باوانم، رو‌یشته‌وه بو‌مال) بو‌ماموستا‌که‌ی که‌نیوی (هیوا) بووه‌و له‌(هه‌له‌بجه) به‌گازی شیمیایی خه‌فه‌بووه‌و شه‌هیدکراوه، ده‌خوینی و‌ئه‌ویش له‌باتیان شاده‌ی که‌لاسی شه‌شه‌می سه‌ره‌تایی پی‌ده‌دا، به‌فه‌رموده‌ی گۆران، به‌لام چ‌بکه‌ین له‌نیو‌چاوی ره‌شی به‌عزی‌زه‌کای گه‌وره - وه‌کو‌توی گۆلی ده‌م‌با، له‌سه‌ره‌د‌بکی ره‌ق‌ئه‌روین. خواله‌و‌مرو‌فه‌بی‌سه‌واده، ئه‌و‌هونه‌ره‌ی خولقاندوه. ده‌لین: گۆران له‌سه‌ره‌مه‌رگی (هیوا) شیعی‌یک ده‌خوینیته‌وه، کابرایه‌کی به‌زه‌وق به‌گۆران ده‌لی: خو‌ز‌گه‌تو‌هه‌مو‌رو‌ژی کورپیکت بی‌وایه‌و‌بمردایه‌تاتویش شیعی‌وات بو‌دانا‌با. ئاواره‌بونی کاک عوسمان وای کردوه‌له‌وته‌ی له‌هه‌له‌بجه‌ی شه‌هید هی‌روشی‌مای کوردستان ئاواره‌بووه، گۆرانیه‌کانی پرسۆز‌ترن‌و‌ئاگر له‌مرو‌ف به‌رده‌ده‌ن، دیاره‌هه‌مو‌ده‌زانین کاتی ئومو‌کولسوم له‌قاهیره‌گۆرانی هه‌ماسی ده‌خویند‌چ‌ئاگر‌یکی هه‌له‌کرد‌تا‌سه‌ربازو‌سپا، به‌دژی هی‌رش‌کار، هان‌بدا، یاشوان په‌روه‌ری کورد‌یاره‌زازی و‌هونه‌روه‌رانی کورد‌چلۆن به‌ده‌نگ و‌ئاوازی خو‌یان‌خه‌لک‌شاد و‌سه‌رخۆش ده‌که‌ن، ده‌گیر‌نه‌وه‌کاک عوسمان جار‌یکیان له‌(گه‌چینه‌)وه‌به‌ره‌و (کی‌منه) دی‌و‌له‌ویوه‌به‌نیو‌گول و‌گول‌زاری هه‌ملیوی هه‌واره‌به‌رزه‌کانی (که‌لی‌تایشی) له‌پشتی (هه‌فره) وه‌و‌له‌و‌یشه‌وه‌به‌(قولوبلجی)دا‌تی‌ده‌په‌ری و‌ده‌روانی (رانی) گوندی (کی‌منه) له‌وی له‌په‌چه‌دراوه‌و‌وه‌رزی به‌هاره‌و‌مال‌ت‌تیر و‌پرن‌و‌مو‌لیان‌خواردوه، ئه‌و‌یش له‌بان‌ئه‌و‌یاله‌وه‌ده‌ست‌ده‌نیته‌بنا‌گۆی و‌(سیا‌چه‌مانه)یه‌که‌ده‌خوینی به‌م‌شیعرا‌نه‌وه‌(هه‌ی‌داد هه‌ی‌بیداد‌ناسکی‌وه‌ی‌گران‌ده‌ردم‌تو‌خوا‌له‌یل‌و...) مسته‌فا‌شوانی قه‌لاجی دلی: په‌زیک کاتی ئه‌و‌ده‌نگه‌ی بیست، و‌رما‌و‌سه‌ری به‌رز‌کرده‌وه‌و‌روی‌کرده‌لای‌ئه‌وده‌نگه‌و‌چه‌ن‌جار باراندی.

۱- برروانه‌کو‌واری ئه‌سحابی ئینقلاب په‌ره‌ی ۶۲ تا ۹ چاپی ۱۳۷۱ به‌پی‌وتو‌ژی کاک عه‌دنانی زه‌بیحی (شه‌پۆل).

وتمان (هوړه) له روژگاری زه رده شت بهرله ئیسلام به ناوی موناجات و پارانه وه - هه بوه وله روژگار هه به یادگار بو ئیمه یی کورد ماوه ته وه. هوړه ئاهورامزدا، که لاهور، که لهوړ، لیک نیکین واژه هی هوړه واتای هوړه زیاتر له بیلوار، گاوهره، (کامیران) کامیاران، ئیلام، لورستان، له نیو هوژی که لور، سنجابی، قه لخانی، کرگا، ئه حمه د و هندو... هه یه و به کارده بری چونکانه و مه لبه ندانه که جیرانی عه ره بی عیراقن و هه همیشه جهنگیان بووه و به شوین شه هیداندا بوته عه زاو پرسه و که متر دهره تانی شادیان هه بووه، ئه وه یه جلکی ئه وانه به تاییه ت ژنایان به ره نگی مه یله و ره شه، دیاره مروف که خه فته تباربو، پارانه وه و گوژرانی لیک ئه دا، به ئاوازی گونجاو له گه ل ئه و بارو دؤخه روچی و گیانیه، دهنگ به رزده کاته وه و هاوارده کا وله بان یالی کیویکه وه دهس ده کا به هوړه چرین وله بیخی دل و دهر ونه وه، به واژه کانی ئه و ئاوازه دهر دو ره نجی چهند ساله ی دهر دهری. شیعی هوړه واتای حیماسی و ئازایه تی و بهزی ئه دا که تا که تاکی له راست هیرشى دژو دوزمندا، وه ک پولا و ابووه. له شاعرانه دا هه ست و ئی احساساتی هوړه واری، به نیشان دانی، ئازایی، غیرهت، ئوگربون به: ئاو، نیشتمان، نه بهزی باو باپیران و به رگری له مال و خاک و ناموس و... وه ک ئه شاعرانه: (۱) - دلّم له ت له ته، بیری وه تن ئه کا - وه تن ئاوا بو! کی بیر خوّم ئه کا ۲ - یادی گوزشته ی هام فهرانم که رد - کوردستان محال، هه ورامانم کورد ۳ - سویندی پی بخوین تا وهر وی مردن - کوّ تایی نه که ین له توله سندن) - شیعی پیوه ند دار به سروشت که له لایه شاعرانی گه وهره ی کورده وه به شیعی په سنی خوړسک و سروشت کراوه، یابه وینه ی فولکولورو که له پور شیعه کانی به سهر زارانه وه، ماوه، که زیاتریان جوانی و ره نگینی و گول گولینی سروشت به بان ده که ن و له ته ک ده شت، کیو، چومه له ئاو، زهوی، ئاسمان، به رد، دار، ئه ستیره قسه ده کا وه ک ئه م هوړه) ۱ - فه سلی نه و وه هاره، وه ختی گول گه شته ن - سهر زه مین به ره ننگ سارای به هه شته ن ۲ - هه یمای زمستان ته شریف نه به رده ن - نه و روژ گول موژده وه هار، ئاوه رده ن ۳ - وه هاره ن، سه وزه ن، ئاوه ن، سه رکاوه ن - هاژه ی وه فراوه ن، شاخه ی شه تاوه ن - شیعی ئه ویندارانه که زور جوان ئاوازی کوردی به شیوه ی ته رانه (ستران) گوژرانی، غه زه ل، مه قامات، هوړه، ده خویندری و قسه له دوری یار، فیراق، ئاره زو، نازداری یار، ئه وین، هیجر، توران، وه سلی یار و... ده ئاخوی

۳۰۶ - شه پۆل

وه ك هۆره ی ۱ - (دله كوت بای... ۲ - شهرت بو، وه داخت بچم نامه وه - هفت فرساق
ئه ولای مولك شامه وه ۳ - سینه ی من بدرن دله كه م ده بارن، وه بان ئه ودله بانگه هه ل بارن ۴ -
قال كه فته «قه يتویل» زله وه «باخان» - مال بیه ی، شوی مردی، بی، وه چراخان.
ئه مه يش هه ندی له شیعری سكالای دل، كه كا ك عوسمان كیمنه بی وتویه تی:

به لام به زمه كه ی من جارنم رۆ	په ی چۆل مه نده كه ی هه ورامانم رۆ
جیگای سه یرانگای براده رانم رۆ	كو یله و دالانی بزازه رانم رۆ
سه یری چه م و دۆل دلاوهرم رۆ	هامنه و پالانی دزاوهرم رۆ
چه م و دۆله كه ی من بی سه رم رۆ	شلانا و مالیدا ئاویسه رم رۆ
سه یری چه م و دۆل من باخانم رۆ	به لڅه و بیاره ده گاشیخانم رۆ
سه یری سه یرانگای چۆل و هو لیم رۆ	شنرو ی وهاوار مه م وه زگی لیم رۆ
ئارو لوانی كه لی ئه شكه هو ل	من چاگه زانام حه لچه بیه ن چۆل
جاده ی حه لچه زه مه قی و سیروان	گشت خویناویه به خوابراگیان
هه له بچه و خورمال هه تا شه میران	ئه وناوه ناوه گشت بیه ن ویران
ئه گه ر مه پرسی به دلیه وه گیانی	چه ن لاشه ی شه هید كه وتوو ه خه رپانی
سوره هه لاله وه هم چنورم رۆ	شاخی قه ره داخ شاره زورم رۆ
هه له بچه و خورمال، گولف و گیاچینه	هیچ كه س نه دیه نش زولمی ئه چینه
ئاواره ی وه تن خه یلی سته مه ن	نه جیاتی شادی ره فیقم غه مه ن
بابده م به سه ردا هه ردو ده ستی خو م	بو چۆلی وه تن بو بی كه سی خو م
قه لای مه ریوان وابه رابه رم	تیری غه ربی دانش جگه رم
مه ته رسو بمرو داخ له دلیم بو	خاکی مه ریوان ئاه و گلیم بو
هه روه ختی مه ردا وه سه ته ن ئامان	ته رمه كه م به ردی روبه هه ورامان
ئه سه پرده م كه ردی جاسه ر دیاره	بالیم دیار بو ناحیه ی بیاره
خوای بان سه ر، کارئی كه ره پیم	منیش گی لوه په ی وه ته نویم
ئازیز دیاره ن واده ی لوامه ن	ئه لویدای ئاخه رئه وه نامامه ن